

MTÜ Kihnu Maalambakasvatajate Selts

**KIHNU MAALAMBA
ARETUSPROGRAMM
2015 - 2020**

**JÕUDLUSKONTROLI LÄBIVIIMISE JA
GENEETILISE HINDAMISE KORD**

Aretusprogramm ning jõudluskontrolli läbiviimise ja
geneetilise hindamise kord on kinnitatud
Kihnu Maalambakasvatajate Seltsi üldkoosolekul

Tõhelas, 24.mai 2015

SISUKORD

ARETUSPROGRAMM.....	3
§ 1. Õiguslikud alused.....	3
§ 2. Aretuse eesmärk.....	4
§ 3. Aretusmeetodid.....	5
§ 4. Aretusedu saavutamise abinõud.....	5
§ 5. Aretuspiirkond ja aretuspopulatsioon. Aretusloomade arv.....	6
§ 6. Tõu iseloomustus ja tõu omadused.....	6
1. Tõu ajalooline kirjeldus.....	6
2. Üldised omadused.....	9
3. Välimik.....	9
3. Tervis ja söödakasutus.....	11
4. Viljakus.....	11
5. Eriprogramm.....	11
§ 7. Tõu geneetiline kirjeldus.....	11
1. Lammaste TSE (skreipi) resistentsuse saavutamine.....	11
2. Maedi-visna tõrjeprogramm.....	12
§ 8. Aretusprogrammiga seonduvad nõutavad protseduurireeglid.....	14
Lisa 1. Tõuraamatusse või aretusregistrisse kandmise alused ja tõuraamatu või aretusregistri pidamise kord.....	15
1. Mõisted:.....	15
2. Tõuraamatu pidamise kord.....	16
3. Tõuraamatu eeltõuraamatu osa.....	16
4. Tõuraamatu tõuraamatu (B) osasse kandmise alused.....	17
5. Tõuraamatu põuraamatu (A) osasse kandmise alused.....	17
Lisa 2. Aretuslooma põlvnemise registreerimise ning põlvnemise õigsuse kontrollimise kord.....	18
1. Mõisted:.....	18
2. Aretuslooma põlvnemise registreerimine.....	18
3. Põlvnemistunnistus ja põlvnemistunnistuse väljastamise kord.....	18
Lisa 3. Aretuslooma jõudlusandmete ja geneetilise väärtuse hindamistulemuste kasutamise kord.....	20
Lisa 4. Aretuslooma ja aretusmaterjali aretuseks sobivaks tunnistamise kord.....	21
1. Isasloomade aretuseks tunnustamine.....	21
2. Emasloomade aretuseks tunnustamine.....	21
3. Välimiku hindamine.....	21
Lisa 5. Emaslooma paaritusandmete registreerimise kord.....	24
Lisa 6. Põllumajanduslooma, keda soovitakse tõuraamatusse või aretusregistrisse kanda, identifitseerimise ja selle üle arvestuse pidamise kord.....	25
Lisa 7. Seemendamise koolitusprogrammid ning seemendaja tunnistuse saamise nõuded ja tunnistuse väljastamise kord.....	25
JÕUDLUSKONTROLL.....	26
Lisa 8. Jõudluskontrolli teostamise, põlvnemis- ja jõudluskontrolli andmete kogumise, õigsuse kontrollimise, töötlemise ning säilitamise kord.....	26
1. Algandmete kogumine jõudlusandmete koguja poolt.....	27
2. Aretusmaterjali ost ja müük.....	28
3. Jõudluskontrolli algarvestuse dokumendid.....	28
4. Jõudlusandmete edastamine jõudluskontrolli läbiviijale.....	33
5. Jõudluskontrolli andmete töötlemine ja säilitamine.....	34
Lisa 9 Lammaste geneetilise hindamise meetodika.....	35
Lisa 10 Andmed laboratooriumi kohta, kus tehakse jõudluse määramiseks vajalikke analüüse.....	36
Lisa 11 Aretuslooma jõudlusandmete ja nende hindamistulemuste avaldamise kord.....	36
Lisa 12 Jõudlusandmete kogumise koolitusprogrammid ning jõudlusandmete koguja tunnistuse saamise nõuded ja tunnistuse väljastamise kord.....	36

ARETUSPROGRAMM

§ 1. Õiguslikud alused

*Aretuse üldeesmärk, arvestades loomade heaolu ja keskkonna säästva arengu tingimusi
Asjaomase tõu kolme järjestiku põlvkonna kohta tehtud uuringute andmed.*

Aretusprogrammi ja tõuraamatu pidamise korra õiguslikeks alusteks on:

1. Lambakasvatust puudutavad Euroopa Liidu määrused ja direktiivid:

Nõukogu direktiiv 89/361/EMÜ tõupuhaste aretuslammaste ja -kitsede kohta 30. mai 1989.

Komisjoni otsus 90/254/EMÜ, milles sätestatakse tõupuhaste aretuslammaste ja -kitsede tõuraamatuid asutavate või pidavate tõuaretusorganisatsioonide ja -ühingute tunnustamise kriteeriumid 10. mai 1990 (aretusühingute tunnustamine).

Komisjoni otsus 90/255/EMÜ, milles sätestatakse puhtatõuliste tõulammaste ja -kitsede tõuraamatusse kandmise kriteeriumid 10. mai 1990.

Komisjoni otsus 90/256/EMÜ, milles sätestatakse puhtatõuliste tõulammaste ja -kitsede jõudluse kontrollimise ja aretusväärtuse hindamise meetodid 10. mai 1990.

Komisjoni otsus 90/257/EMÜ, milles sätestatakse puhtatõuliste tõulammaste ja -kitsede tõuaretuseks heakskiitmise ning nende sperma, munarakkude ja embrüote kasutamise kriteeriumid 10. mai 1990 (aretuseks tunnustamine).

Komisjoni otsus 90/258/EMÜ, milles sätestatakse tõupuhaste tõulammaste ja -kitsede, nende sperma, munarakkude ja embrüote tunnistused 10. mai 1990.

Komisjoni otsus 96/510/EÜ, milles sätestatakse põlvnemis- ja tõutunnistused tõuloomade, nende sperma, munarakkude ja embrüote importimiseks 18. juuli 1996.

Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrus 999/2001, millega sätestatakse teatavate transmissiivsete spongioossete entsefalopaatiate vältimise, kontrolli ja likvideerimise eeskirjad 22. mai 2001.

Komisjoni määrus 36/2005, 12. jaanuar 2005, millega muudetakse Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse (EÜ) nr 999/2001 III ja X lisa veiste, lammaste ja kitsede transmissiivsete spongioossete entsefalopaatiate epidemioloogilise seire osas.

Komisjoni otsus 2005/375/EÜ, millega muudetakse otsust 90/255/EMÜ seoses isaste lammaste ja kitsede kandmisega tõuraamatu lisasse.

Komisjoni otsus 2006/139/EÜ, millega rakendatakse nõukogu direktiivi 94/28/EÜ seoses kolmandate riikide nende ametiasutuste loeteluga, mis on heaks kiidetud pidama tõuraamatut või teatavate loomade registrit 7. veebruar 2006.

Nõukogu direktiiv 2008/73/EÜ, millega lihtsustatakse nimekirjade koostamise ja andmete avaldamise korda veterinaar- ja zootehnika valdkonnas ning muudetakse direktiive 64/432/EMÜ, 77/504/EMÜ, 88/407/EMÜ, 88/661/EMÜ, 89/361/EMÜ, 89/556/EMÜ, 90/426/EMÜ, 90/427/EMÜ, 90/428/EMÜ, 90/429/EMÜ, 90/539/EMÜ, 91/68/EMÜ, 91/496/EMÜ, 92/35/EMÜ, 92/65/EMÜ, 92/66/EMÜ, 92/119/EMÜ, 94/28/EÜ, 2000/75/EÜ, 2001/89/EÜ, 2002/60/EÜ ja 2005/94/EÜ ja otsust 2000/258/EÜ, 15. juuli 2008.

2. Eesti Vabariigi Põllumajandusloomade aretuse seadus (06.11.2002; RT I 2002, 96, 566); ja sellega seonduvad õigusaktid:

Põllumajandusministri määrus nr. 86, 18.12.2002 „Aretuslooma ja aretusmaterjali aretuseks sobivaks tunnustamise ning aretuseks sobivaks tunnustatud aretuslooma ja aretusmaterjali kasutamise alused” (RTL 2002, 146, 2132).

Põllumajandusministri 21.12.2009 määrus nr. 128, „Identifitseerimisele kuuluvate põllumajandusloomade liikide loetelu, põllumajandusloomade identifitseerimise ning nende kohta andmete registreerimise viisid ja kord, registreerimistunnistuse väljastamise kord ja veisepassi vorm ning põllumajandusloomade arvestuse pidamise kord” (RTL 2009, 98, 1457).

Loomatauditõrje seadus (16.06.1999; RT I, 30.12.2014, 11).

Loomakaitseseadus (13.12.2000; RT I, 12.07.2014, 69).

Isikuandmete kaitse seadus (15.02.2007; RT I, 12.07.2014, 51).

Avaliku teabe seadus (15.11.2000; RT I, 12.07.2014, 33).

§ 2. Aretuse eesmärk

Aretuse üldeesmärk, arvestades loomade heaolu ja keskkonna säästva arengu tingimusi Asjaomase tõu kolme järjestiku põlvkonna kohta tehtud uuringute andmed.

Antud aretusprogramm kajastab kihnu maalamba (KML) lambatõu aretuse ja (säilitamise) populariseerimise läbiviimise kava.

Kihnu maalamba tõu aretuse eesmärgiks on säilitada kihnu maalamba, kui kohalikele majandus ja looduslikele tingimustele vastava lambatõu efektiivne kaitse ja majandamine säilitamine Eestis. Aretusvõttena on kasutusel puhasaretus tõugu kuuluvate loomade vahel. Aretus-säilitusprogramm ei näe ette parandaja tõugude kasutamist. MTÜ Kihnu Maalambakasvatajate Seltsi (edaspidi ka KMKS) jätkusuutliku aretusprogrammi raames jälgitakse järgmisi valdkondi: lammaste põlvnemine ja geneetiline mitmekesisus, lammaste välimik, iseloom ja omadused ning loomade tervis ja heaolu. MTÜ Kihnu Maalambakasvatajate Seltsi, kui aretusorganisatsiooni tegevuste eesmärgiks on tõuaretusalase töö organiseerimine, aretusprogrammi koostamine, tõuraamatute pidamine ja tõutunnistuste väljaandmine ning kihnu maalammaste jõudluskontrolli läbiviimine.

Aretusprogrammi peamiseks eesmärgiks on tagada kihnu maalamba populatsiooni ja genofondi säilitamine.

Programmi ja KMKS tegevuste esmaseks eesmärgiks on tõutüübiliste kihnu maalammaste aretamine, kasvatamine ja levitamine, kihnu maalammaste jõudlusvõime ja geneetilise väärtuse säilitamine ning parandamine, mis tagaks tõusisese mitmekesisuse säilimise ja igakülgse lambakasvatussaaduste kvaliteedi tõstmise Eestis.

Programmi ja KMKS tegevuste teiseseks eesmärgiks on suurendada lambakasvatajate ja aretajate teadlikkust kihnu maalammaste aretusliku tegevuse läbiviimisest sh. põhikarja loomade valikust, pidamisest, söötmisest, tõutüübiliste jääraliinide kasutamise juurutamisest ning heade emas- ja isasloomade saamine, keda kasutada nii jõudluskontrolli- kui ka tootmiskarjades, põhikarja täienduse või tarbeloomade saamiseks.

Kaugemad aretuseesmärgid:

- kihnu maalamba genofondi säilitamine ja populatsiooni suurendamine.

Eesmärkide saavutamisel on olulisel kohal:

- kasutada võimalikult suurt osa olemasolevast populatsioonist ja geneetilisest fondist;
- järede valik põlvnemise, välimiku hindamise, vanemate ja järglaste omaduste järgi;
- kihnu maalamba, tema ajaloo, omaduste ja kasutusvõimaluste aktiivsem tutvustamine;
- tõu aborigeensete omaduste (vastupidavus parasiitide suhtes, head emaomadused, väiksem söödakulu ja vähenõudlikkus pidamistingimuste suhtes, kahekihiline vill jms.) väärtustamine.

- õppepäevade/seminaride/ümarlaudade läbiviimine tõu populariseerimise, aretusalaste tegevuste, söötmise täiustamise, hooldamise, loomade tervise, saaduste kasutamise, kasvatajate koostöö jms. arendamiseks kasvatajate ja tõu toetajate seas;
- koostöö arendamine lambakasvatajate, aretusorganisatsioonide, riigi- ja haridusametitega ning koostööprojektide läbiviimine nii Eestis kui väljaspool Eestit, sh aktiivne osalemine koos teiste lambakasvatusega seotud aretusühingutega Eesti lambakasvatust propageerivatel ja eri lambatõuge ning nende saadusi esitlevatel avalikel üritustel, osalemine lambakasvatusteemalistel aruteludel ja Eesti lambakasvatust arendavatel tegevustel.

Oluline osa on kihnu maalambal keskkonnakaitse seisukohalt. Kihnu maalambas on väga hästi kohastunud eluks kohalikes loodustingimustes (sh ka aastaringne karjatamine). Lammaste karjatamise abil on hea hooldada ja säilitada pool-looduslikke taimekooslusi ehk pärandkooslusi (loopealsed, puisniidud, rannaniidud, puiskarjamaad, aruniidud) piirkondades, kus traditsiooniliste põllumajandusharudega ei tasu ega saa tegeleda. Lammaste karjatamine aitab säilitada ja suurendada pool-looduslike koosluste liigilist mitmekesisust.

Oluliseks osaks on ka lambaliha, villa ja naha jm saaduste kasutamine.

§ 3. Aretusmeetodid

Vastavalt Põllumajandusloomade aretuse seaduse §2 vastab kihnu maalamba tõug eraldi nimetatava tõu tingimustele.

Kihnu maalamba populatsiooni:

- loomad on ühte liiki, ühtse põlvnemise, välimiku ja sarnaste majanduslike omadustega;
- loomade arvukus võimaldab teha aretustööd ja säilitada tõugu;
- loomad eristuvad oluliselt sugulastõugudest geneetilise distantsi alusel,
- loomad on kohastunud tõule geograafilise piirkonna kliima- ja loomapidamistingimustega;
- loomade tõutüüp ja muud iseloomulikud tunnused ei ole vähemalt viimase kolme põlvkonna jooksul oluliselt muutunud.

Aretusvõttena kasutatakse puhasaretust ja tõusisest liinaretust (isasloomade valiku osas). Kõik olemasolevad genotüübid väärtustatakse võrdselt. Tõuraamatu pidamist on käsitletud täpsemalt programmi osas „Tõuraamatusse kandmise alused ja tõuraamatu pidamise kord”.

Puhtatõulise kihnu maalambana käsitletakse antud programmi raames geneetilise gen. ja morfoloogilise uuringu läbinud algpopulatsiooni loomi (geneetilised grupid P1-P14, Lisa A-1) ja nende järglasi (eeldusel, et mõlemad vanemad on algpopulatsioonis ehk siis geneetiliselt uuritud). Edasise puhasaretuse teel säilitatakse olemasolevat suunda, teisi tõugusid antud programmi raames aretuses ei kasutata. Paaritavad ja aretusprogrammi kaasatud ning tõuraamatusse kantavad loomad kuuluvad ühte tõugu. Puhasaretuses püütakse süstemaatilise valikuga kinnistada teatud tunnuseid mitme põlvkonna vältel. Sihipärase puhtatõulise aretuse aluseks on jääraliinid ja uteperekonnad, mis kujundatakse tõule vajalikest isas- ja emasloomadest. Oluliseks informatsiooniks aretajatele on lammaste põlvnemise ja välimiku hindamisandmed.

§ 4. Aretusedu saavutamise abinõud

Aretusprogramm hõlmab kõiki abinõusid, mida saab kasutada aretuseesmärgi täitmiseks. Nende abinõude hulka kuuluvad lammaste põlvnemise ja välimiku hindamine, aretusväärtuse

kindlakstegemine ja aretajate valikuotsused populatsiooni väärtuse tõstmiseks.

Täpsemad kriteeriumid lammaste hindamise kohta on välja toodud aretusprogrammi osas „Aretuslooma ja aretusmaterjali aretuseks sobivaks tunnistamise kord”.

Valikuotsuste vormideks on jäärade ja uttede tunnustamine ja tõuraamatu seksioonidesse kandmine. Aretusedu peamiseks abinõuks on populariseerida kihnu maalambaid eesmärgiga, et kindlustada antud tõu genofondi säilimine, tõsta populatsiooni ja tagada kihnu maalamba kasvatuse majanduslik tasuvus.

Tõuraamatu pidajana ja jõudluskontrolli läbiviijana on MTÜ Kihnu Maalambakasvatajate Selts (edaspidi ka KMKS) avaliku teenuse pakkuja. Kihnu maalammaste tõuraamatut peetakse elektrooniliselt ja algdokumente säilitatakse Kihnu Maalambakasvatajate Seltsi ning kasvatajate poolt. Andmete kogumisel ja säilitamisel lähtub Kihnu Maalambakasvatajate Selts kehtivast seadusandlusest. Organisatoorse töö tegemiseks on seltsil kontor, kus korraldatakse jõudluskontrolli läbiviimist, jõudlusandmete sisestamist, andmete töötlemist ja analüüsi. Lambakasvatajatega suhtlemiseks ning nõustamiseks kasutatakse otsekontakti, kodukülastusi, telefoni või e-maili.

§ 5. Aretuspiirkond ja aretuspopulatsioon. Aretusloomade arv.

Aretuspiirkonnaks on Eesti Vabariigi territoorium. Programmis võivad osaleda kihnu maalamba kasvatajad teistest riikidest, kui nad täidavad käesoleva programmi nõudeid. Aretuspopulatsiooni aluseks on Eestis 01. mai 2015.a. seisuga kihnu maalamba tõule sobiliku genofondiga ning populatsiooni kuuluvaid lambaid kokku 678. KMKS liikmetele kuulub nendest 509, mitteliikmetele 169 lammast. Paarituseks on karjades kasutusel 35 jäära.

Tabel. 1 Kihnu maalambaid kasvatavate majapidamiste suurus ja nende struktuur 01.mai 2015.a. (Kihnu Maalambakasvatajate Seltsi andmetel)

Nimetus	Karjade arv kokku	Nendest seltsi liikmeid	Karja suurus				
			1-4 utte	5-9 utte	10-20 utte	21-50 utte	Üle 50 utte
Karjade arv	51	23	17	14	14	4	2
%		45,1 %	33 %	27 %	27 %	8 %	4 %

Kihnu maalamba tõugu kuuluvad lambad kantakse omaniku sooviavalduse alusel Kihnu maalammaste tõuraamatusse. MTÜ Kihnu Maalambakasvatajate Seltsi poolt määratud aretusspetsialist korraldab aretustööd ja vastutab tõuraamatu sissekannete eest. Kihnu maalammaste tõuraamatu andmeid säilitatakse elektrooniliselt ja/või paberkandjatel MTÜ Kihnu Maalambakasvatajate Seltsi andmebaasis ning edaspidises arengus planeeritakse andmete säilitamine riigi halduses olevates serverites (PRIA), kust lambakasvatajad saavad oma lammaste andmeid igal ajal vaadelda ja kontrollida.

§ 6. Tõu iseloomustus ja tõu omadused.

Andmed loomade välimiku, kehaehitustüübi, kehamassi ja-kuju ning muude iseloomulike tunnuste kohta.

1. Tõu ajalooline kirjeldus

Kihnu maalammast on kohalik põlistõug, kes algselt moodustas üle Eestilise maalamba tõu, kuid tänapäeval on säilinud vaid Kihnu saarel. Ta kuulub põhja lühisabaliste lammaste rühma. Tegemist on väikesekasvulise, peente jalgadega ja lühikese sabaga lambaga, kes on säilitanud mitmed aborigeensed tunnused (sarvilisus, tilbad, tugev emainstinkt), kelle vill on kahekihiline (säilinud karvavahetus) valge, hall, pruun, must või kirju. Kihnu maalammast iseloomustab suur tõusisene ja individuaalne mitmekesisus.

Eesti fauna ajaloo eksperdi Lembi Lõugase andmetel on lammaste praeguse Eesti aladel eksisteerinud vähemalt 4500 aastat. On juba tõestatud, et osad põhja-lühisabaliste lammaste populatsioonid kuuluvad primitiivsemate hulka ja seega pole võimatu, et ka kihnu maalambad, kes fülogeneetiliselt moodustavad mitmete teiste naabermaalammastega võrreldes kultuuritõugudest kõige kaugemal asuva asurkonna, kuuluvad just esimese laineega Euroopasse tulnud lammaste hulka.

Esimesi kirjalikke andmeid toob W.Friebe (1794.a.): "kohalikud maalambad olid Baltimaadel väikesekasvulised, ebaühtliku jämeda villaga, kitsa rinna, peente jalgadega ja lühikese kolmnurkse sabaga. Jäärad olid enamasti sarvedega. Lambad olid mustad või hallid (valgeid vähemuses) kuna eelistati värvilisi lambaid, sest villa värvimine oli tol ajal keeruline".

1824.aastast alates toodi Eesti mõisatesse meriino lambaid, kellega püüti järgneva 40 aasta jooksul ristata maalammast, kuid sooja kliimaga harjunud meriinod ei suutnud siin kohaneda ja resistentsust saavutada invasioon- ja infektsioonhaiguste vastu, mistõttu loobuti nende sissetoomisest ja eesti peenvilla lambatõug jäi aretamata.

Foto 1. Maalambad Vorbusest Tartumaal ERM 1889.a.

E.Liik iseloomustas 1935.a. maalambaid järgmiselt: "maalambad on üldiselt vähenõudlikud ja võrdlemisi hää sigivusega, nad on kohapäälsete oludega kõige enam harjunud ja omal maal kõige enam vastupidavad. Maalammas on peenikese pääga, nina sirge, ainult vanadel jääradel kühmus, kõrvad keskmise pikkusega, on olemas nudisid ja sarvilisi, viimaseid enam jäärade seas. Kael on harilikult pikavõitu, selg kipub tihti nõgus olema ja laudjas luipu, jalad peeneluulised. Maalammas on lühisabaline. Vill on vahelduvate omadustega, esineb karmi ja sirget, kuid on ka võrdlemisi säbarat ja peent, vill on üldiselt pehme ja läikiv, villatoodang 1,5-2,5 kg aastas. Nende hulgas leidub valgeid, musti ja halle. Valged olid nüüd soositumad (kuna osati juba edukalt värvida villa ja lõnga) aga mustadest ja hallidest saadi ilusaid karusnahku mütsidele ja kasukatele".

1930-nendatel kavatseti valgeid nudisid paremas kehakonditsioonis maalambaid hakata säilitama-aretama, kuid seda tüüpi ei leitud piisavalt ja plaan jäi ellu viimata. Samal ajal edenes lihalammaste sissetoomine ja nende ristamine maalambaga, pannes aluse kohalikele liha-villa tõugudele eesti tumedapealisele ja eesti valgepealisele. Maalammas, väike värvilise ebaühtlase villaga, jäi aga parandamata kujul edasi eksisteerima, moodustades valdava enamuse siinsetest lammastest.

1937.a. ajakirjas „Põllumajandus“ kirjutab lambakasvatuse eriteadlane Kristjan Jaama suuremate ühislambakarjade ülevaatuses muu hulgas järgmist: „Erilist huvi pakkusid Eesti maalammaste tüübilised lambad, kuna nende hulgas leidis haruldaselt ilusaid karusnahalambaid, kel vill läikiv ja ilusate kähardustega. Enamasti olid karusnaha tüübilised lambad hallid ja mustad, kuid üksikud ka valged.“

Foto 2. Maalammas Vormsilt 1932 Hullo fotoERM

Gustav Ränk (1942.a.) kirjeldab Pakri saarel lambalüpsmist ja sellest juustu valmistamist, mis viitab kohaliku lamba piimakusele. Veel mainib ta, et lammaste saarerahva juures üks kasulik loom, lisaks juustule, suitsetatakse lihast suurepäraselt sinki ja nahast tulevad omaõmmeldud kasukad, mida kannavad nii vanad kui lapsed. Nende lammaste vill on haruldaselt pehme ja sellest villast valmistatud kindad ja sukad, tänu hoolsale käsitööle ja vanadele kirjadele, kus tõmmukaslamamust valgel põhjal – on väärtuselt klass omaette. Siin on näha maalamba universaalsus – kõik saadused võrdselt hästi kasutatavad.

Põhjalikud andmed maalammaste ajaloolise välimiku kohta pärinevad K.Jaama'lt (1959.a.): eesti jämevillaline maalammaste kuulub põhja lühisabaliste lammaste hulka, majandusliku klassifikatsiooni järgi kasukanahalammaste hulka. Ta on väga vastupidav, söötis- ja pidamistingimuste suhtes vähenõudlik ja hästi kohanenud nende oludega, kus teda peetakse. Jäärad on enamasti sarvedega, pea on väike (laius 12 cm, pikkus 20 cm) kõrvad lühikesed. Saba on lühike (1948.a Saaremaalt kogutud andmetel keskmiselt 23,6 cm), kere võrdlemise lühike (64-70cm), selg sagedasti nõgus, laudjas luipu, turja kõrgus 55-58 cm, rinna laius 16-18cm ja übermõõt 78-80 cm. Pea ja jalad ei ole kaetud villaga vaid kaetud läikiva karvaga. Villa värvus on valge, hall, pruun, must; vill on jäme koosnedes alus- ja pealiskarvast. Pealiskarvad on jämedad, sirged ja alati aluskarvadest pikemad, moodustades talvel 15% villakust. Aluskarvasid on talvel 80% ja üleminekarvasid 5%, toimub karvavahetus, mille tulemusel väheneb aluskarvade osakaal suvel. Villatoodang on keskmiselt 2 kg. Täiskasvanud jäärad kaaluvad 40-55 kg, uted 35-45 kg, see oleneb söötistingimustest. Maalambad on viljakad (kaksikud, kolmikud, nelikud), tallede sünnikaal 2-3 kg, nad on tugevad ja haigestuvad harva, 8-kuuselt kaaluvad noorlambad 20-25 kg. Hea söötmise korral annab ühe 4-kuusel imetamisperioodil 80-150 kg piima. Liha on jämedakiuline, nuumamisel ladestub rasv naha alla ja siseelunditesse.

Äramärkimist ja kirjeldamist leiab maalammaste ka E.Musto poolt 1998.aastal: "maalammaste kohalik tõug, kes on vastupidav ja hea sigivusega põhja lühisabalammaste. Valge, must, hall või pruunikas vill on üldiselt jäme ja ebahüüdnik, pead ja jalgu katab ohekarv. Maalammaste on kasvult väike, rind kitsas, jalad peened. Jäärad on harilikult sarvilised. Jäär kaalub 50-60 kg, ühe 40-55 kg, aastane villatoodang 2,5-4 kg. Tänapäeval kasvatatakse eesti maalammaste vähesel määral vaid saartel".

Põhjamaade Põllumajandusloomade Geenipanga uuringus töi 1999 aastal H.Viinalass välja olulise tähelepaneku: "üttelel maksimaalne kehakaal 50 kg, mõned jäärad on sarvilised, mõnedel lammastel on 1-2 tilba kaelal, sabad on lühikesed või keskmise pikkusega, vill on kahekihiline (kaks erinevat villakarva tüüpi), säilinud ainult Kihnu ja Ruhnu saartel".

Põhjamaade Põllumajandusloomade Geenipanga projekti käigus uuriti 1999-2001.a. 30 lambatõugu, sh olid kaasatud ka lambatõud Eestis. Uuringu tulemusel selgus, et 15 populatsiooni osutusid vanemaks kui 300 aastat, seal hulgas ka haruldased baltimaade põlised lambad.

2006.a. alguses viidi projekti „Maalamba kui põlisväärtuse säilitamine Eestis“ raames läbi ekspeditsioonid 40 lambapidaja juurde ja võeti eelnevalt maalambatunnuste järgi valitud 212 lambalt vere- ja villaproov ning teostati mõõtmised (kämmlal, põid, saba, laudjas, turi, nina, kõrvad, sarved), tehti fotod, märgiti üles identifitseerimis- ja põlvnemisandmed ning individuaalsed iseärasused. Iga lamba kohta koostati individuaalne protokoll ja kõik andmed kajastati ka koondtabelina. Projekti lõpp-raportist selgus, et uuritud lammastest oli 20 ET ja 49 EV, 143 isendit aga jagunes 15 erinevasse gen.gruppi, mis distantseerusid kultuuritõugudest. 15-st grupist 10 koondusid lammaste algpärilolu järgi Kihnu populatsiooniks. Teadlaste soovitus oli kaitsta ja majandada kihnu populatsiooni teistest tõugudest eraldi säilitamiseks kihnu maalamba tõugu.

2007.a. moodustasid kihnu säilituskarjade omanikud Kihnu Maalambakasvatajate Selts. 2007-2008.a. EASi regionaalprogrammist toetatud projekti „Kihnu maalamba säilitamise I etapp“ raames koostati kihnu maalamba algpopulatsiooni aruande ja säilitusstrateegia. Sellega oli kogu kihnu asurkonnast täielik ülevaade ja geneetiline - morfoloogiline analüüs olemas ja tegemist kindlasti Eesti viimaste aegade ühe kõige põhjalikumalt uuritud koduloomaga. Geneetiline analüüs tõestas eristumise teistest tänapäevastest tõugudest ja morfoloogiline analüüs tõestas samasuse ajaloolise maalambaga.

Jälgides maalamba kronoloogiliselt kirjeldust on näha, et kihnu maalammaste on aegade jooksul säilitanud kõik oma aborigeensed omadused (sarvilisus, lühem saba, kahekihiline karusnahatüüpi villak, vastupidavus, hea viljakus ja järglaste eest hoolitsemine). Kõik need

omadused on ka majanduslikult kasulikud ja võimaldavad tema saaduste laialdast kasutamist ka tänapäeval. Pidevalt on maalamaste arvukus vähenenud, eriti kiiresti eelmise sajandi viimasel kümnendil, kuni lõpuks leiamegi ainukese arvestatava asurkonna Kihnust, kus geograafiline ja kultuuritraditsiooniline eraldatus ning konservatiivsus on teda suutnud veel alleshoida.

2. Üldised omadused

Kihnu maalammas on vähenõudlik ja hea sööda kasutaja, sobib igasugusele karjamaale ja on suurepärase „maastikuhooldaja“. Ta on kujunenud koos meie kohaliku kliima ja loodusega ning seetõttu hästi kohanenud Eesti ilmastiku-, söötmis-, pidamis- ning kasutamistingimustega. Pidamiseks sobib kõige paremini külmlaut, kust loomadel on võimalus aastaringselt vabalt väljas käia.

Iseloom. Kihnu maalammas on leplik nii liigikaaslaste kui lauda suhtes (elab hästi ka kitsastes oludes, tiheda asustusega sulus), on stressikindel. Lambad on kergejalgsed, nõtked ja kiire liikumisega.

3. Välimik

Kehaehitus. Kihnu maalamba tõugu kuuluv lammas on väikest kasvu, ühtlase välimikuga. Uttedel ja jääradel peavad olema selgelt väljendunud soo- ja tõutunnused. Täiskasvanud jäärad kaaluvad keskmiselt 50 kg, utt 25-40 kg; turjakõrgus jääradel keskmiselt 59- 60 cm ja uttedel 55-57 cm; laudjakõrgus jääradel keskmiselt 60 cm ja uttedel 57-58 cm. Laudjas on turjast veidi kõrgem, kuid lühike ja luipu, mistõttu kere on suhteliselt lühike.

Pea on väike, suhteliselt kitsas nina, mis vanematel jääradel veidi kühmus. Nägu on nagu jaladki („paljad“) kaetud madala läikiva karvaga, mis sama värvi villakuga või tumedam, tumeda varjundiga või kirju (triibud, täpid, tähnid, lauk). Tüüpiline on musta karvaga näos valge laugu esinemine või pealael valge laigu, täpi või tähni esinemine.

Sarved võivad olla nii uttedel (saarikud) kui jääradel. Uttede sarved on tavaliselt peened ja püstised, meenutades kitse sarvi; jäärade sarved on tugevad, suunduvad taha ja külgedele või külgedele ja alla. Sarved on samas toonis näo värviga (sageli on heledatel sarvedel must pikitriip), paindudes spiraalselt või kaarjalt, kas siledad või rõmelised (konarate ja vaokestega). Jääradel on sarvealged (1-2cm) nähtavad juba sündides või ilmuvad 1.elukuu lõpuks, uttedel ilmuvad kas 2.elukuu lõpuks või 1.aastaselt. Rohkem uttede ja vähem jäärade seas esineb ebasümmeetrilise kujuga ja nõrgalt arenenud (väljaarenemata) sarvi, mis murduvad kergelt ja ei kasva üle 5 cm pikaks. Jäärade sarvede kasv on kõige intensiivsem esimesel eluaastal pikkusesse kuni 35 cm ja jämedusse (juure ümbermõõt) 15 cm, edaspidi on aastane kasv vastavalt 5-15 cm ja kuni 10 cm, alates 3,5-eluaastast hakkavad sarved rohkem keerduma ja pikkusesse kasvama (jämedus on enamasti saavutatud) ning tugevamalt kurrustuma.

Saba on lühike, keskmise pikkusega 21-22cm. Sageli on sabal karmim lühike karv mitte vill ja venitatud tipuga kolmnurga kuju.

Jalad. Kihnu maalamba tõugu kuuluv lammaste jalad on villatud (harva esineb hõredat või tükati villa), kaetud madala läikiva karvaga altpoolt kannal ja randmeliigest, mis on samas toonis villakuga või sellest tumedam, tumeda varjundiga või kirju. Tüüpiline on musta karvaga jalgadel valgete „sokkide“

või „kannuste“ esinemine. Jalad on peened, keskmine kämbla übermõõt uttedel 6-7 cm, jääradel 7-8 cm ja põia übermõõt uttedel 7-8 cm, jääradel 8-9 cm. Sõrad on kitsad.

Villa struktuur. Kihnu maalammast annab ühe niitega keskmiselt 1- 2 kg villa. Üks eriti selgesti kihnu maalammast kultuurtoogudest eristav tunnus on kahekihilise villa (alusvillkarvad ja pealisvillkarvad) ning karvavahetuse olemasolu. Kuna korraga on villaku erineva jämedusega villkarvu (peenemaid ja pehmemaid alusvillkarvu, üleminekukarvu ja jämedaid tugevaid pealisvillkarvu) siis on tegemist ebaühtlase villaga, mille reljeefsust rõhutab veelgi mainitud karvade eri värvus ja pikkus. Alusvill on peenelt lainjas, villkarva pind on ebatasane ja tal on omadus eriti hästi vanuda vildiks. Alusvillaga villaku olemasolu tõttu on maalambal säilinud karva e. villavahetus (villaheide), mis tähendab perioodilist alusvillkarvade enamuse iseeneslikku korraga väljalangemist. Et villavahetuse tõttu alusvill ära ei vildiks ja kasutamiskõlbmatuks ei muutuks, tuleb maalammast pügada vähemalt 2-3 korda aastas. Pealisvillkarvad on vastupidavad ja läikivad, mis tuleneb valguskiiri hästi peegeldavast epidermise ehitusest; pealisvillkarvad on sirged moodustades salkudena kiharaid ja lainelisi lokke.

Villa värvus on valge, hall, pruun, must ja kõ igi nende värvide segatud ja üleminevad toonid. Villa värvi kirjeldamise hõlbustamiseks võib kasutada skaalat alates mustast, must-hall, pruun-hall, pruun, hall, valge-hall ja lõpetades valgega. Villa värvus on erinev nii kehapiirkonniti (horisontaalselt) kui piki villasalku (vertikaalselt). Sagedasti esineb halli-musta laigulisust, mustal valget rinnaesist („manisk“) ja valget sabaotsa, harvemini musta-valge kontrastlaigulisust („dalmaatsia“). Absoluutselt ühes toonis lambaid leiab vaid valgete hulgast, värvilised on kõik mingil määral kirjud, kusjuures ühel lambal võib olla kolme (trikoloor) ja nelja (tetrakoloor) eri põhivärvi villa, lisaks veel üleminekutoone. Kõikide värviliste lammaste pealisvillas, olenemata toonist, leidub umbes 1/5 musti karvu.

Villaku värvus muutub villa kasvades ja lamba vananedes. Tegemist on kas ajutise või ealise värvimuutusega. Ajutine villa värvi muutuse puhul on tegemist sellega, et paljud valdavalt musta või pruuni villakuga lambad „pleegivad“ villa pikkuse kasvades pealt heledamaks, enamasti pruunikaks, kusjuures peale pügamist on lammast jälle must või hall. Ealine villa värvi muutus tähendab seda, et 1,5 eluaastast alates hakkab villa värv järjest heledamaks muutuma. Muutumine toimub aeglaselt, alustades pealisvillast, seejärel kaasates ka alusvilla (kusjuures säilib põhimõte – pealisvill on heledam kui alusvill) kuni lõpuks 4-5 eluaastaks peatub mingi tooni juures. Muutus toimub kõigil värvilistel lammastel, kusjuures mõnel lambal on muutumine vähemärgatav, enamikul aga selgesti jälgitav. Kuna protsess puudutab ainult villakut, siis pea ja jalad jäävad süsimustadeks valgete märkidega nagu sündides kuid kehal ja sabal olenevalt saavutatud lõplikust toonist jäävad laigud nähtavaks või mitte. Nii ajutine kui ealine värvimuutus mitmekesisust veelgi villa värvivalikut ja võib öelda, et kahte täpselt ühesuguse villavärviga lammast karjas korraga ei leia (v.a. üleni valged).

Villaku tüübid ja kasutusala on eristatavad villakihtide omaduste mõningase varieeruvuse tõttu, mis määrab villaku kasutusala. Villaku tüübi määrab looma vanus, aasta-aeg ja pidamistingimused, põlvnemine (millisest liinist, perekonnast, asurkonnast) ja individuaalne isikupära. Tervikuna on maalambad käsitletavad karusnaha lammastena, kelle villak sobib kahekihilisuse, pehmuse ja soojapidavuse, eri värvide, läike ja vastupidavuse poolest ideaalselt kasutuseks kõikide karusnahatoodete valmistamiseks. Vill sobib heie ja lõnga valmistamiseks: pealisvillalt vastupidavus, alusvillalt pehmus. Kui alusvilla osakaal on suurem, siis tuleb õrnem ja pehmem, kui pealisvilla osakaal on suurem, siis tugevam ja läikivam saadus. Vill sobib vähese villarasu tõttu kvaliteetse villaloori valmistamiseks ja

alusvilla olemasolu tõttu kraasvillaks ning viltimiseks. Kuna kihnu maalamba villale on omane vähene (katsudes tundub kuivem kui peenvilla ja liha-villa lammastel) rasuhigi (villarasu) e. lanoliini olemasolu, siis on lammaste villarasu on kergestilahustu, mistõttu on villa pesemine hõlbus ja ei nõua pesemisvahendeid ning samas säilivad villa omadused ja kvaliteet. Mainitud villarasu on omane maalammastele seetõttu, et pealivill täidab alusvilla kaitsefunktsiooni ilmastiku olude eest.

Eritunnused: Kaela all, ülemises kolmandikus võivad esineda tilbad – üks või kaks nisataolist villaga kaetud moodustist. Mõnedel säilivad tilbad muutumatuna surmani, mõnedel on tallena tugevalt olemas, hiljem taandarenevad väiksemaks või kaovad peaaegu täiesti ja on tuntavad vaid sõlmekese või nahapaksendina.

3. Tervis ja söödakasutus

Kihnu maalammastel on läbi ajaloo kujunenud Eesti looduslikele ja ilmastikutingimustele vastavaks ja on hea söödakasutusega ning sigivusega. Tegemist on hea kohanemisvõimega pärilike vigadeta ja haigusteta lambatõuga. Heade pidamistingimuste juures on kihnu maalammastel terve ja pikaealine.

4. Viljakus

Viljakus on kihnu maalambale kui aborigeensele tõule omaselt kõrge. Suguküpsus saabub järeldel 5-6-kuuselt, uttedel 6-kuuselt, sagedasti on esmapoegijad uted alla aastased, tuues 1-2, harvemini 3 talle. Talled sünnikaal olenemata pesakonna suurusest on keskmiselt 2,5-3,5kg, ulatudes 0,9-4 kg-ni. Vastsündinud talled on vitaalsed ja suremust esineb harva, kuna utt poegib kergelt, võtab hästi talle omaks ja kaitseb teda. Maatõugu lambad on ka hea piimakusega ja seetõttu kasvatavad nad oma talled enamaltjaolt alati ülesse. Maalammastel on säilinud sünnituspesa valmistamise ja talle varjamise instinkt ja talle hülgamist täheldatakse väga harva.

Eeltoodud kirjelduse aluseks on morfoloogilised mõõtmised, mis on kajastatud "*Rapport om Estlands Allmogefar*" R.Edberg 2004; "Maalamba kui põlisväärtuse säilitamine Eestis" ELF 2006 kirjeldusprotokollide koondtabel; "Kihnu maalamba säilitamise I etapp" KMKS 2007 kirjeldusprotokollide koondtabel; "Kihnu maalammaste kaalumiste koondleht" KMKS 2006-2015, villanäidiste album; sarvede ja kolpade kollektsioon; Tõhela Loomaarst OÜ karjaraamatud 2005-2015.

5. Eriprogramm

Käesoleva programmi raames ei ole eriprogrammi rakendamist ette nähtud.

§ 7. Tõu geneetiline kirjeldus.

Käesolevas programmi raames on võimalik välja tuua tõu geneetiline kirjeldus vähemalt 30 omavahel lähisuguluses mitteoleva kihnu maatõugu lamba põhjal. Aluseks on kolme geneetilise uuringu algandmed, kus kirjeldusprotokollide koondtabelis on märgitud ka vastavatesse geneetilistesse gruppidesse kuulumine; algpopulatsiooni aruanne selgitustega, kus samuti on näidatud ja selgitatud vastavatesse geneetilistesse gruppidesse kuulumine; geneetilise analüüsi raport (11.09.2006) ja U.Saarma kokkuvõte (17.10.2006), mis selgitavad kihnu maalamba klasterdumist populatsiooni sisestesse gen.gruppidesse ja eristumist teistest tõugudest.).

1. Lammaste TSE (skreipi) resistentsuse saavutamine

Transmissiivsed spongiformsed entsefalopaatid (edaspidi TSE) on loomadel esinevad infektsioosse proteiini ehk priooni tekitatud spongiformsete ajukahjustustega kulgevad

haigused. Lammastel esinevat TSE-d nimetatakse skreipiks. Skreipi esineb üldjuhul 2–5 aastastel loomadel. Teatavad lammaste prioonvalgu-geeni genotüübid (edaspidi PrP) põhjustavad resistentsuse skreipi suhtes. Kuigi Eestis ei ole skreipit veel diagnoositud, on aretusprogrammi üheks eesmärgiks suurendada ARR-alleeli esinemissagedust ja vähendada alleele, mis suurendavad vastuvõtlikkust TSE-dele.

Vastavalt Euroopa Komisjoni otsusele 727/2007/EÜ rakendatakse 2004. aastast kõigile liikmesriikidele kohustuslikuna ühist strateegiat lammaste TSE suhtes ja seetõttu tuleb kõigis jõudluskontrolli all olevates karjades 2005. aastast alates kohustuslikus korras määrata kõikide jäärade PrP genotüüp enne nende kasutamist aretuseks. Uttede osas viiakse läbi sõeluuring. Uuringu läbiviimiseks kogutakse populatsioonist juhusliku valiku teel vereproovid genotüübi määramiseks. Aretuses sobivaks osutunud jääradel tuleb määrata PrP genotüüp enne jäära sugulise kasutamise algust. Selleks esitab loomaomanik nende loomade reg.nr.-d jõudluskontrolli läbiviijale.

Lammaste kasutamine aretuseks sõltub nende riskigrupist PrP genotüübi alusel. Genotüüp on isalt ja emalt päritud kahe alleeli kombinatsioon. Aretuseks võib kasutada 1.-3. riskigruppi kuuluvaid lambaid.

Tabel 2. Riskigrupid PrP genotüübi alusel ja vastavalt sellele lammaste kasutamine aretuseks.

Genotüüp	Riskigrupp	Lammaste kasutamine
ARR/ARR	1	Lambad on geneetiliselt kõige resistentsamad skreipile, kasutatakse aretuseks ilma piiranguteta.
ARR/AHQ ARR/ARH ARR/ARQ	2	Lambad on geneetiliselt resistentsed skreipile, kasutatakse aretuseks ilma piiranguteta.
ARQ/ARH AHQ/AHQ ARH/ARH AHQ/ARH ARQ/AHQ ARQ/ARQ	3	Lambad on väikese vastuvõtlikkusega skreipile. Kui R1 ja R2 lambaid ei jätku aretustööks vastava tõu populatsiooni hoidmisel, jäetakse aretustööks ka skreipile väikese vastuvõtlikkusega genotüüpi omavad lambaid.
ARR/VRQ	4	Lambad on geneetiliselt vastuvõtlikud skreipile. Kõik VRQ alleeliga isasloomad tuleb kuue kuu jooksul pärast genotüübi kindlaksmääramist kohustuslikus korras tappa või kastreerida; nimetatud loomi tohib karjast välja viia ainult tapmiseks. VRQ alleeliga emasloomi tohib põllumajandusettevõttest välja viia ainult tapmiseks.
AHQ/VRQ ARH/VRQ ARQ/VRQ VRQ/VRQ	5	Nimetatud loomi tohib karjast välja viia ainult tapmiseks. VRQ alleeliga emasloomi tohib põllumajandusettevõttest välja viia ainult tapmiseks.

Aretusprogrammi käigus kogutud proovidest määratakse PrP genotüüp Eesti Maaülikooli veterinaarmeditsiini ja loomakasvatuse instituudi geneetikalaboris.

Lammaste jõudluskontrolli andmebaasis säilitatakse ülevaade genotüpiseeritud loomadest: loomade identifitseerimistunnused, kellelt on aretusprogrammi käigus proove võetud ning PrP genotüübi määramise tulemused.

2. Maedi-visna tõrjeprogramm

Maedi-visna on lammaste viirushaigus, mis iseloomustub kroonilise progresseeruva pneumoonia/närvivormiga, millel ravi puudub ja mis lõpeb looma surmaga. Eestis diagnoositi

haigus esmakordselt 1999.a. eesti valgepealiste lammaste tõukarjas, kuhu ta toodi sisse välismaalt ostetud tõulammastega.

Pika peiteperioodi tõttu on haigust raske tõrjuda ja tõhusam on viiruse karja sattumist vältida ennetavate meetmetega(karja toodavate uute loomade uurimine haigustekitaja suhtes enne karja toomist, seotud - /naaberkarjade uuring).

Kihnu maalamba karjades ja nendega seotud muudes karjades on teostatud selle haiguse suhtes uuringuid alates 1999.aastast. Uuritud on algpopulatsiooni karjad ja nendega seotud muud karjad ning esmased säilituskarjad, kust hiljem on loomad liikunud uutesse säilituskarjadesse. Peamistes säilituskarjades on teostatud korduvuuringuid kuue järjestikuse aasta jooksul. Kõik uuringud on olnud negatiivsed. Arvestades kihnu maalamba karjade eripära (kasutatakse ainult puhasaretust ja seetõttu ei tuua sisse loomi väljastpoolt antud populatsiooni) ja aretustegevuse alustamist tervete karjadega, piisab käesoleva aretusprogrammi tegevuste läbiviimisel pisteliste kontrollide läbiviimisest ja ennetavate meetmete jälgimisest.

Käesoleva programmi aluseks on lammastelt pisteline (teatud % loomade arvust) vereproovide võtmine ja testimine ning seropositiivsete (viirus kandjate) loomade ning nende järglaste karjast väljaviimine. Seropositiivse looma avastamisel kaalutakse võimalust ning võimalusel rakendatakse ka kogu karja hävitamist.

Karju uuritakse kord viie aasta jooksul uuringu alla lähevad üle 24 kuu vanused põhikarja loomad. Loomade liikumine on lubatud ainult terveks tunnistatud karjade vahel. Maedi – Visna uuringud on kohustuslikud vastavalt antud sekeemile (tabel 3) kõikides jõudluskontrolli alustes karjades.

Tabel 3. Kihnu maalamba aretuskarjades planeeritav läbiviidav Maedi-Visna tõrjeprogramm.

põhikarja loomade arv	uuritavate loomade %	Uurimissagedus
1-10	100	iga 5 aasta tagant
11-30	40-50	iga 5 aasta tagant
alates 31st	20	iga 5 aasta tagant

Kihnu Maalambakasvatavate Selts peab registrit karjade maedi-visna staatuse kohta ja kompenseerib võimalusel jõudluskontrollialuste karjade vereproovide analüüside tegemise osaliselt või täies mahus pärast analüüsitulemuste saatmist aretusühistule.

§ 8. Aretusprogrammiga seonduvad nõutavad protseduurireeglid.

Aretusprogrammi osadena esitatakse järgmised protseduurireeglid:

- Lisa 1.** Tõuraamatusse või aretusregistrisse kandmise alused ja tõuraamatu või aretusregistri pidamise kord.
- Lisa 2.** Aretuslooma põlvnemise registreerimise ning põlvnemise õigsuse kontrollimise kord.
- Lisa 3.** Aretuslooma jõudlusandmete ja geneetilise väärtuse hindamistulemuste kasutamise kord.
- Lisa 4.** Aretuslooma ja aretusmaterjali aretuseks sobivaks tunnistamise kord
- Lisa 5.** Emaslooma paaritussandmete registreerimise kord
- Lisa 6.** Põllumajanduslooma, keda soovitakse tõuraamatusse kanda, identifitseerimise ja selle üle arvestuse pidamise kord
- Lisa 7.** Seemendamise koolitusprogrammid ning seemendaja tunnistuse saamise nõuded ja tunnistuse väljastamise kord

Lisa 1. Tõuraamatusse või aretusregistrisse kandmise alused ja tõuraamatu või aretusregistri pidamise kord

Seadusandlik alus

Elektroonilise andmebaasi nimi

Tõuraamatu nimi ja haldaja

Tõutähised, tõukombinatsioonid

Aretuslooma tõuraamatusse kandmise nõuded ja dokumentatsioon

Tõuraamatu osad ja nende vajalikkuse kirjeldus

Tõuraamatu numbriga muudustumine

Tõuraamatu pidamise kord (millal loetakse loom tõuraamatusse kantuks)

Andmete säilitamine, vastutus

Tõuraamatusse kandmise aluste ja tõuraamatu pidamise korra seaduslikuks aluseks on kihnu maalammaste aretusprogramm ja programmi aluseks olevad õigusaktid. Käesolev tõuraamatu pidamise kord vastab EÜ Nõukogu otsus 90/255/EMÜ-le, direktiivile 89/361/EMÜ-le ja Põllumajandusloomade aretuse seadusele (PLAS) § 6 ja 15.

1. Mõisted:

Tõug – ühte liiki kuuluvate loomade populatsioon, kellel on teada ühtne põlvnemine, sarnane välimik (mis pärandub järglastele), majanduslikult kasulikud omadused; kelle arvukus võimaldab teha aretustööd ja säilitada tõugu, kes on kohastunud sellele tõule sobiva geograafilise piirkonna kliima- ja loomapidamistingimustega, kes eristub oluliselt sugulastõugudest geneetilise distantsi alusel ning kelle tõutüüp ja muud iseloomulikud tunnused ei ole vähemalt viimase kolme põlvkonna jooksul oluliselt muutunud.

Tõumärk – on lühend tõu nimetusest. Kihnu maalamba tõugu lammaste tõumärk ja tõumärgi lühendina kasutatakse tähist KML.

Tõunimi - Tõuraamatusse registreeritavate lammaste tõunimi on kihnu maalammaste. Antud tõunimi erineb teistest kasutatavatest tõunimedest ning antud tõunimi on eristatav kõigist registreeritud Eestis registreeritud kaubamärkidest või tootenimetustest.

Kihnu maatõugu lammaste tõuraamat – on andmekogu, kuhu kantakse kihnu maalamba tõu aretusprogrammis ettenähtud aretusloomade põlvnemise andmed, aretuslooma aretaja ja omaniku andmed ning aretuslooma jõudluse ja geneetilise väärtuse andmed koos tema eellaste nimetamisega. KML tõuraamat jaguneb eeltõuraamatu, tõuraamatu (B) ja peatõuraamatu (A) osaks. Lisaosasid tõuraamatus käesoleva programmi raames ei kasutata.

Tõuraamatu haldaja – on järelevalveasutuse (Veterinaar- ja Toiduamet) poolt tunnustatud aretusühing ja/või jõudluskontrolli läbiviija, kes korraldab aretusloomade tõuraamatusse kandmist.

Tõuraamatus registreerimine – nõuetekohaselt registreeritud lamba ja/või tema järglase arvele võtmine eeltõuraamatu osas lambale põlvnemisdokumentide (põlvnemistunnistus) väljastamiseks tunnustatud aretusühingu poolt.

Tõuraamatusse kandmine – ute või jäära sugulise kasutuse või aretuseks tunnustamise registreerimine koos tõuraamatu numbriga andmisega tunnustatud aretusühingu poolt.

Tõuraamatu number (lühend TR nr.) – moodustatakse tõumärgist, nt. KML (kihnu maalammaste), millele lisandub aretuslambale antud kordumatu reg. number PRIA andmebaasist ja tõuraamatu osa tähis A või B (nt. KML33333333A).

2. Tõuraamatu pidamise kord

Kihnu maalamba tõu originaaltõuraamatut peab ja andmete säilitamise eest vastutab Kihnu Maalambakasvatavate Selts. Kihnu maatõugu lammaste tõuraamatusse kandmine on vastav põllumajanduse aretuse seaduses sätestatud nõuetele ning lisaks vastavate EÜ Nõukogu direktiivide nõuetele.

Kihnu maalambaid, kes on kantud või sobilikud kandmiseks KML tõuraamatusse, käsitletakse puhtatõuliste lammastena ja nende järglaste tõuraamatusse registreerimisel toimitakse vastavalt tõuraamatu registreerimise nõuetele. Kui lammas vastab käesolevas korras kehtestatud tõuraamatu tingimustele, siis registreeritakse/kantakse ta KML Tõuraamatusse KMKS aretusspetsialisti poolt, kes sisestab lammaste jõudlusandmed andmebaasi vastavalt jõudluskontrolli teostamise, põlvnemis- ja jõudluskontrolli andmete kogumise, õigsuse kontrollimise, töötlemise ning säilitamise korrale (Lisa 8).

Tõuraamatu number (lühend TR nr.) – moodustatakse tõumärgist, nt. KML (kihnu maalamma), millele lisandub aretuslambale antud kordumatu reg. number PRIA andmebaasist ja tõuraamatu osa tähis A või B (nt. KML33333333A). Enne tõuraamatusse kandmist ja tõuraamatunumbri andmist kontrollitakse üle looma nõuetekohane märgistamine, põlvnemise vastavus ja viiakse läbi välimiku hindamine.

Tõuraamatu pidaja lisab info loomade väljamineku kohta andmete saamise hetkest 15 tööpäeva jooksul. Tõuraamatus olevate elusloomade või sinna kantud loomade arvu osas on andmebaasist võimalik teha väljavõtteid kindla perioodi seisuga.

Lammaste kandmine tõuraamatusse otsustatakse:

- o talled kantakse eeltõuraamatusse sünnijärgselt põlvnemise alusel;
- o emasloomade puhul peale esimest poegimist ja välimiku hindamist;
- o isasloomadel enne sugulist kasutamist (soovitavalt 1 aasta vanuselt), peale välimiku hindamist ja PrP genotüübi määramist, mille tulemused peavad vastama aretusprogrammis esitatud nõuetele.

Tõuraamatut peetakse lammaste elektroonilises jõudluskontrolli ja tõuraamatu pidamise andmebaasis. KML tõuraamat jaguneb eeltõuraamatu, tõuraamatu (B) ja peatõuraamatu (A) osaks. Tõuraamatu ja peatõuraamatu osadesse kandmisel on õiguspädevaks organiks KML tõukomisjon.

3. Tõuraamatu eeltõuraamatu osa.

KML Tõuraamatu eeltõuraamatu osasse kantakse peatõuraamatu ja tõuraamatu uttede järglased, kes on saanud peatõuraamatu ja tõuraamatu jäärdest, kes on jõudluskontrollis ning on vastavalt põllumajandusloomade aretuse seaduse § 17 lõike 1 ja põllumajandusministri määruse 128 § 4 nõuete kohaselt identifitseeritud (Lisa 6).

Eeltõuraamatusse kandmine toimub loomaomaniku poolt esitatud algandmete alusel sünnijärgselt. Põlvnemisandmete vastavust kontrollib enne eeltõuraamatu kande toetamist KMKS spetsialist.

4. Tõuraamatu tõuraamatu (B) osasse kandmise alused.

KML Tõuraamatu B osasse kantakse sugulises kasutuses olev utt või jää, kelle välimikus või muudes omadustes esinevad lubatud kõrvalekaldeid, kuid kes vastab alljärgnevatele tingimustele:

- kes on jõudluskontrollis ning on vastavalt põllumajandusloomade aretuse seaduse § 17 lõike 1 ja põllumajandusministri määruse 128 § 4 nõuete kohaselt identifitseeritud (Lisa 6);
- on ise algpopulatsiooni lammas või kelle mõlemad vanemad põlvnevad algpopulatsioonist / sama tõu tõuraamatusse kantud vanematest ja vanavanematest ja kes omab tunnustatud aretusühingu (KMKS) poolt väljastatud põlvnemistunnistust;
- emasloom, kes on poeginud vähemalt 1 kord ja kelle välimik on hinnatud vastavalt jõudluskontrolli reeglitele ja isasloom, kelle välimik on KMKS spetsialisti poolt hinnatud vastavalt jõudluskontrolli reeglitele ja tunnustatud aretuseks sobilikuks, kuid kelle välimik ei vasta tõuraamatu peatõuraamatu (A) osasse kandmise tingimustele (põhiomaduste osas on miinimum punkte rohkemas kui kahes tunnuses ja sarvede omadustes rohkemas kui ühes tunnuses).

5. Tõuraamatu põuraamatu (A) osasse kandmise alused.

KML peatõuraamatu A osasse kantakse sugulises kasutuses olev utt või jää:

- kes on jõudluskontrollis ja on vastavalt põllumajandusloomade aretuse seaduse § 17 lõike 1 ja põllumajandusministri määruse 128 § 4 nõuete kohaselt identifitseeritud (Lisa 6);
- kes ise on algpopulatsiooni lammas või kelle mõlemad vanemad põlvnevad algpopulatsioonist / sama tõu tõuraamatusse kantud vanematest ja vanavanematest ja kes omab tunnustatud aretusühingu (KMKS) poolt väljastatud põlvnemistunnistust;
- emasloom, kes on poeginud vähemalt 1 kord ja kelle välimik on hinnatud vastavalt jõudluskontrolli reeglitele ning isasloom, kelle välimik on KMKS spetsialisti poolt hinnatud vastavalt jõudluskontrolli reeglitele ja tunnustatud aretuseks sobilikuks.
- uttedel ja jääradel ei tohi põhiomaduste osas olla miinimumpunktide arvu rohkemas kui kahes tunnuses, lisaks ei tohi jääradel sarve omadustes olla rohkem kui ühes tunnuses miinimumpunktide arv punkte.

Kihnu Maalambakasvatajate Selts avaldab oma veebilehel tõuraamatu põhiosasse kantud isasloomade põlvnemisandmed lähtudes isikuandmete kaitse seadusest.

Lisa 2. Aretuslooma põlvnemise registreerimise ning põlvnemise õigsuse kontrollimise kord

*Paaritus- ja poegimisandmete registreerimine, algdokumentatsioon (näidised)
Aretusloomade identifitseerimine ja märgistamine noorloomade valik karja täienduseks
Põlvnemise õigsuse kontroll-vastutus
Põlvnemistunnistus ja selle väljastamise kord
Andmete säilitamine*

1. Mõisted:

Põlvnemistunnistus – dokument, mis kinnitab looma põlvnemist, päritolu, identifitseerimist ning mis reeglina väljastatakse looma müügi või ostu puhul.

2. Aretuslooma põlvnemise registreerimine

Aretuslammas keda soovitakse tõuraamatusse kanda, peab olema loomaomaniku poolt identifitseeritud vastavalt aretusprogrammi lisale 6. Paaritusandmed registreeritakse paaritusregistris (Lisa A-2) vastavalt aretusprogrammi lisale 5.

Oma karjas sündinud tallede põlvnemise registreerimine toimub talleregistris (Lisa A-3) vastavalt Jõudluskontrolli teostamise, põlvnemis- ja jõudluskontrolli andmete kogumise, õigsuse kontrollimise, töötlemise ning säilitamise korrale (Lisa 8). Jõudlusandmete koguja vastutab loomade märgistamise, algandmete registreerimise ja nende õigsuse eest ning algandmeid säilitatakse vähemalt 7 aastat.

Talleregistrit täidetakse jõudlusandmete koguja poolt pidevalt. Oma karja täienduseks jäetavad utt-talled kantakse talleregistrist ute registrisse (Lisa A-4), kui on selgunud nende aretuseks kasutamise aeg ja viis. Jäär-talled kantakse jäära registrisse (Lisa A-5), kui nad on tunnustatud aretusloomaks ning alustatakse nende sugulist kasutamist.

Ute- ja jäära registrisse kantakse ka ostetud põlvnemistunnistusega uted või utt-talled ja jäärad, kes on soetatud põhikarja loomadeks.

Aretuslooma põlvnemise õigsuse kontrollimine jõudluskontrolli teostamise, põlvnemis- ja jõudluskontrolli andmete kogumise, õigsuse kontrollimise, töötlemise ning säilitamise korrale (Lisa 8).

Kihnu Maalambakasvatavate Selts, kui jõudluskontrolli läbiviija, kogub jõudlusandmeid ja väljastab põlvnemistunnistused ning vastutab põlvnemistunnistuste õigsuse eest ning jõudlusandmete koguja koolituse läbiviimise ja tunnistuste väljaandmise eest.

3. Põlvnemistunnistus ja põlvnemistunnistuse väljastamise kord

Kihnu maatõugu puhtatõulisi lambaid müüakse koos põlvnemistunnistusega, mis väljastatakse looma müügil omaniku kirjaliku taotluse alusel. Põlvnemistunnistuse olemasolu on aluseks looma tõuraamatu peatõuraamatu (A osa) ja tõuraamatu (B osa) osasse kandmiseks.

Põlvnemistunnistus väljastatakse Tõuraamatu pidaja poolt hiljemalt 1 (ühe) kuu jooksul peale omaniku kirjaliku avalduse ja karjas olevate loomade nimekirja (Lisad A-6 ja A-7) jõudmist tõuraamatupidajani. Põlvnemistunnistus saadetakse põlvnemistunnistuse taotlejale.

Põlvnemistunnistus (Lisa A-8) väljastatakse loomale 1 (üks) kord elu jooksul. Looma liikumisel ühe omaniku juurest teise juurde, antakse loomaga kaasa originaalpõlvnemistunnistus. Põlvnemistunnistusele kantakse omanikuvahetus kahepoolsetl j m täiendavad andmed peale omanikuvahetust uue omaniku poolt.

Põlvnemistunnistus või selle duplikaadi tellimine Tõuraamatu pidajalt on tasuline.

Lisa 3. Aretuslooma jõudlusandmete ja geneetilise väärtuse hindamistulemuste kasutamise kord

Jõudluskontroll on loomade jõudlus- ja põlvnemisandmete regulaarne kogumine, õigsuse kontrollimine, registreerimine, töötlemine, säilitamine ja analüüsimine, geneetilise väärtuse hindamine.

Jõudluskontroll on kohustuslik kõikides karjades, kus tegeldakse lammaste aretusega. Kihnu maatõugu lammase jõudluskontrolliga liitunud karjas peab omanik tagama lammaste põlvnemise õigsuse. Kui karjas on mitu üle 4 kuu vanust jäära, tuleb põlvnemisandmete õigsuse kontrolliks vajaduse korral läbi viia geneetiline ekspertiis. Jõudluskontrolli andmete koguja vastutab esitatud andmete õigsuse eest, jõudluskontrolli läbiviija kontrollib vastavate andmete õigsust.

Geneetilise ekspertiisi tulemusena aretuslooma andmete ebaõigeks osutumise korral lamba põlvnemisandmed tõuraamatus tühistatakse.

Jõudlusandmete kogumine toimub põllumajandusloomade aretuse seaduse (PLAS) § 20-s sätestatud nõuetele ja jõudluskontrolli läbiviija enda kehtestatud jõudluskontrolli teostamise, põlvnemis- ja jõudluskontrolli andmete kogumise, õigsuse kontrollimise, töötlemise ning säilitamise korra (Lisa 8) alusel.

Lammaste jõudlusandmeid kasutatakse vastavalt lammaste aretusprogrammi põhimõtetele. Lammaste põlvnemise ja jõudluskontrolli tulemused avalikustab KMKS paber kandjal ja/või digitaalselt (koduleheküljel, aastaraamatus või muu andmete kogumik).

Lisa 4. Aretuslooma ja aretusmaterjali aretuseks sobivaks tunnistamise kord

Aretuslooma valik oma karja täienduseks

Tunnustamiseks vajalikud andmed

Komisjon, otsuse tegemise kriteeriumid, dokumentatsioon (näidised)

Jõudluskontrolli läbiviija viib läbi aretusmaterjali tunnustamise vastavalt EÜ Nõukogu direktiivile 90/257 ja põllumajandusloomade aretuse seadusele (PLAS) § 22.-le.

1. Isasloomade aretuseks tunnustamine

Isaslooma aretuseks sobivaks tunnustamine toimub enne tema sugulise kasutamise algust, põlvnemisandmete õigsuse kontrollimist ja välimiku hindamist (vähemalt 1 aasta vanuseks saamisel). Jäära põlvnemine peab olema registreeritud vastavalt aretuslooma põlvnemise registreerimise ning põlvnemise õigsuse kontrollimise korrale (Lisa 2).

Jäära välimik hinnatakse KMKS aretusspetsialisti poolt vastavalt aretusprogrammis esitatud nõuetele (Lisa A-9). Jäärade välimikus või muudes omadustes kõrvalekallete esinemisel ning hindamistulemuste alusel otsustatakse tema kasutamine või mittekasutamine aretuses. Hindamistulemused sisestatakse lammaste jõudluskontrolli andmebaasi.

Aretuseks sobivad noorjäärad kantakse Tõuraamatusse ja neile antakse Tõuraamatu number kooskõlas loomade Tõuraamatusse kandmise aluste ja Tõuraamatu pidamise korrale (Lisa 1). Aretuses sobivaks osutunud jääradel tuleb määrata PrP genotüüp enne jäära sugulise kasutamise algust.

2. Emasloomade aretuseks tunnustamine

Emasloom tunnustatakse aretuseks sobivaks peale tema esimest poegimist, välimiku hindamist (Lisa A-9) ja põlvnemise õigsuse kontrollimist. Ute põlvnemine peab olema registreeritud vastavalt aretuslooma põlvnemise registreerimise ning põlvnemise õigsuse kontrollimise korrale (Lisa 2).

3. Välimiku hindamine.

Lammaste välimikku hinnatakse vastavalt kihnu maalamba tõu kirjeldusele jääradel nende vähemalt ühe aasta vanuseks saamisel ja uttedel peale esimest poegimist. Hindamistulemuste alusel tunnustatakse jäärad ja uted aretusloomana kasutamiseks sobilikuks või mitesobilikuks. Jäära või utte, kes saab kõigis põhiomadustes miinimumhinded, ei kasutata aretuses ja teda ei kanta tõuraamatu (B) või peatõuraamatu (A) osasse.

Hindamistulemused kantakse lammaste hindamislehe alusel jõudluskontrolli läbiviija poolt halatavasse andmebaasi/ jõudluskontrolli programmi ning põlvnemistunnistusele.

Peale andmete töötlemist antakse jääradele või utele tõuraamatu number ja ta kantakse tõuraamatu vastavasse osasse vastavalt tõuraamatusse või aretusregistrisse kandmise aluste ja tõuraamatu või aretusregistri pidamise korrale (Lisa 1).

Saadud andmete põhjal analüüsitakse kihnu maalamba tõule omaste tõutunnuste säilumist populatsioonis ning erinevate karjades. Valikuotsused on aluseks on jäärade ja uttede tunnustamisel ja tõuraamatu sektsioonidesse kandmisel.

LAMMASTE VÄLIMIKU HINDAMINE

(täiskasvanu 1-a./peale esimest poegimist)

Lisa A-9

VÄLIMIKU KIRJELDUS

Nimi ja reg.nr.:

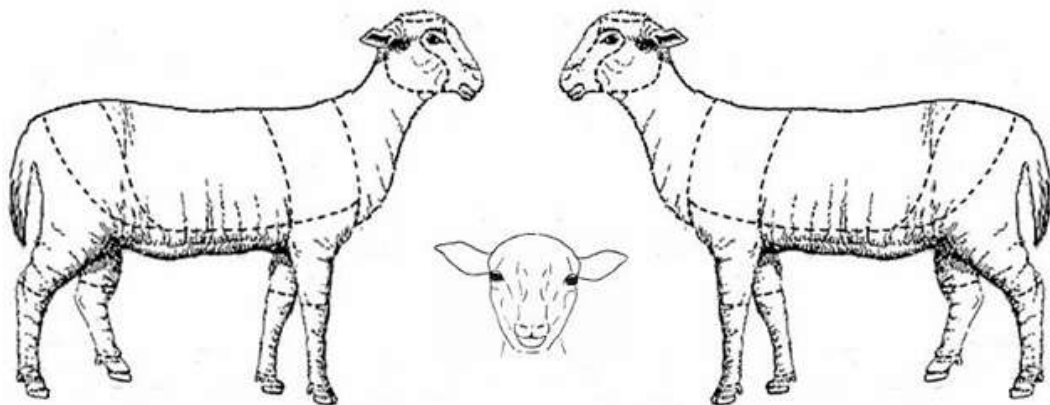
Sünnikoht ja aretaja nimi:

Sünniaeg (päev, kuu, aasta):

Sugu, värvus, sünnikaal, mitmikuna sündinud:

Ema ja isa nimi, reg. nr.

Isa nimi, reg. nr.

Eriomaduste kirjeldamine

.....

.....

.....

.....

.....

/kuupäev/

/nimi ja allkiri/

LAMMASTE VÄLIMIKU HINDAMINE
(täiskasvanu 1-a./peale esimest poegimist)

Lisa A-9 järg

	UTT		JÄÄR
SABA <i>põhiomadus</i>	6 punkti	Pikkus alla 20 cm	6 punkti
	5-2 punkti	Pikkus 20-23cm	5-2 punkti
	1 punkt	Pikkus üle 23 cm	1 punkt
NÄGU <i>põhiomadus</i>	6 punkti	üleni villata (kaetud madala ohekarvaga, "paljas")	6 punkti
	5-2 punkti	villa esineb põskedel või nina külgedel	5-2 punkti
	1 punkt	villa esineb põskedel ja nina külgedel	1 punkt
NÄOVÄRV <i>põhiomadus</i>	6 punkti	kõik kombinatsioonid (mv, vm, must, valge)	6 punkti
	3 punkti	valge hallide/helepruunide märkide/varjundiga	3 punkti
SARVED <i>eritunnus</i>	-	nudi	3 punkti
	1 punkt	sarve pikkus üle 5 cm	-
	-	sarve pikkus alla 10 cm	1 punkt
	-	sarve pikkus 10-20cm	4 punkti
	-	sarve pikkus üle 20 cm	6 punkti
	NB! Kui sarve otsad kasvavad pähe sisse, siis looma aretuses ei kasutata		
SARVE RISTILÕIGE <i>eritunnus</i>	-	ümmargune	1 punkt
	-	rombikujuline	3 punkti
TILBAD <i>eritunnus</i>	1 punkt	tilba/tilpade esinemine	1 punkt
JALAD <i>põhiomadus</i>	-	kämbla ümbermõõt kuni 8 cm	6 punkti
	6 punkti	kämbla ümbermõõt kuni 7 cm	-
	-	kämbla ümbermõõt üle 8 cm	3 punkti
	3 punkti	kämbla ümbermõõt üle 7 cm	-
	-	pöia ümbermõõt kuni 9 cm	6 punkti
	6 punkti	pöia ümbermõõt kuni 8 cm	-
	-	pöia ümbermõõt üle 9 cm	3 punkti
	3 punkti	pöia ümbermõõt üle 8 cm	-
Vill, villa struktuur <i>põhiomadus</i>	6 punkti	täielikult kaks kihti sujuva üleminekuga	6 punkti
	5-3 punkti	täielikult kaks kihti järsu üleminekuga	5-3 punkti
	2-1 punkti	osaliselt kaks kihti	2-1 punkti
	villaproov 1cm ² võetakse rinnalt, abalt, laudjalt, reielt (4-6 kohast)		
Turja- ja laudjakõrgus	NB! Kui ute või jäära turjakõrgus on alla 40 cm, siis looma aretuses ei kasutata ning teda eeltõuraamatust tõuraamatu ja peatõuraamatu osasse ei kanta.		

Lisa 5. Emaslooma paaritusandmete registreerimise kord

Paaritusviisid, paarituse korraldamine

Andmete säilitamine

Kontroll

Vastutus

Jõudluskontrolliga tegelevates karjades on lubatud kasutada ainult neid paaritusviise, kus on võimalik kasutatud sugujärade isaduse tuvastamine. Jõudluskontrolliga tegelevates karjades kasutatakse haarempaaritust. Suguluspaarituse vältimiseks peab kontrollimata vabapaaritus olema välistatud. Karjades kunstlikku seemendust ei kasutata.

Mõisted:

Haarempaaritus – ühele sugujäärale valitakse uttede grupp, keda peetakse koos jääraga paaritusperioodi vältel. Jäär lastakse uttede juurde kas terveks paaritusperioodiks või päeval karjamaale või ööseks uttede sulgu. Vastavalt täidetakse paaritusregister. Kui sama uttede grupi paarituseks soovitakse kasutada mitut sugujäära, siis peab jääma erinevate jäärade paarituseks kasutamise vahele minimaalselt 3 (kolm) nädalat.

Jõudlusandmete koguja poolt peetakse paaritusandmete registreerimiseks registrit (Lisa A-2). Algandmete säilitamise ja õigsuse eest vastutab loomaomanik/ jõudlusandmete koguja. Kontrolli teostab jõudluskontrolli läbiviijana Kihnu Maalambakasvatajate Selts ja riiklik järelevalveasutus.

Lisa 6. Põllumajandusloomade, keda soovitakse tõuraamatusse või aretusregistrisse kanda, identifitseerimise ja selle üle arvestuse pidamise kord

Kuidas peetakse arvestust identifitseerimise üle (tähtjad, registreerimine)

Identifitseerimise viisid

Dokumentatsioon

Andmete säilitamine

Kontrol ja vastutus

Tõuraamatusse kantav loom, kes on jõudluskontrollis, identifitseeritakse vastavalt Põllumajandusloomade aretuse seaduse (PLAS) §17-le ja põllumajandusministri määrus 128 § 4-le. Loomaomanik identifitseerib sündinud talled ööpäeva jooksul sündimisest arvates ja peab identifitseerimise üle arvestust talleregistris (Lisa A-3). Lammaste märgistamine ja registreerimine on alates 9. juulist 2005 reguleeritud Euroopa Liidu määrusega nr 21/2004 (EÜ).

Talled kantakse talleregistrisse sündimise järjekorras. Sünnijärgselt seostatakse talle märgisema registri numbriga, fikseeritakse sünniandmed: kuupäev, üksik/mitmiktall, värvus ja sugu.

Enne tallele riikliku registri kõrvamärgi või elektroonilise märgisega märgistamist arvestatakse identifitseerimiseks (talle põlvnemise tõendamiseks) ka järgmisi variante:

- kirjeldamine värvijoonise alusel vastavalt juhendile (Lisa A-10), eesmärgiga tagada talle seostamise tema emaga eritunnuste alusel;
- kombineeritud märgistamine – nt. lipiku, värvilise paela sidumine talle kaela või muu võimalik markeerimine;
- eraldi aedikus pidamine;
- fotografeerimine.

Lammas tuleb märgistada hiljemalt kuue kuu jooksul alates looma sündimise päevast.

Varem tuleb loom märgistada juhul, kui ta viiakse enne kuue kuu vanuseks saamist karjast välja (elusmüük, tapamaja). Omanik peab suutma tagada loomade põlvnemisandmete õigsuse karjas.

Loomapidaja täidab lamba märgistamise kohta vastava vormi ja esitab selle Põllumajanduse Registrite ja Informatsiooni Ametile (PRIA) looma registreerimiseks seitsme päeva jooksul arvates märgistamise päevast.

Lamba märgistuse kadumisel või loetamatuks muutumisel esitab loomapidaja PRIA-le sellekohase teate kahe päeva jooksul arvates kadumisest. Eesti Põllumajandusloomade Jõudluskontrolli AS väljastab 20 päeva jooksul teate saamisest loomaomanikule uue kõrvamärgi ehk nn asenduskõrvami, millel on lamba endine registrinumber. Asenduskõrvamärk tuleb looma kõrva kinnitada seitsme päeva jooksul arvates selle Jõudluskontrolli Keskusest väljastamisest.

Andmed jõudluskontrolli läbiviijale ja tõuraamatu pidajale edastatakse vastavalt aretusloomade põlvnemise registreerimise ning põlvnemise õigsuse kontrollimise korrale (Lisa 2).

Algandmete säilitamise ja õigsuse eest vastutab loomaomanik. Kontrolli teostab jõudluskontrolli läbiviijana Kihnu Maalambakasvatajate Selts ja riiklik järelevalveasutus.

Lisa 7. Seemendamise koolitusprogrammid ning seemendaja tunnistuse saamise nõuded ja tunnistuse väljastamise kord

Kuna kihnu maalamba karjades kunstlikku seemendust ei kasutata, siis kunstliku seemendaja ja seemendamise koolitusprogramme läbi viida ja seemendaja tunnistust Kihnu Maalambakasvatajate Seltsi poolt ei väljastata.

JÕUDLUSKONTROLL

Jõudluskontrolli ülesandeks on kihnu maalamba põlvnemisandmete, jõudlusnäitajate sh lammaste viljakus (tallede arv), ema produktiivsus ehk tallede üleskasvatamise määra mõjutavad tegurid (iseloom, tervislik seisund, võimekus kõiki sündinud talleid ise toita) ja poegimiste ning muude karjas toimunud sündmuste pidev registreerimine ning tõuloomade geneetilise väärtuse määramine.

Lammaste jõudluskontrolli teostatakse jõudlusandmete koguja ja jõudluskontrolli läbiviija poolt aretusprogrammi lisa 8 " Jõudluskontrolli teostamise, põlvnemis- ja jõudluskontrolli andmete kogumise, õigsuse kontrollimise, töötlemise ning säilitamise kord" alusel.

Jõudluskontrolli andmed sisestatakse lammaste andmebaasi, kus neid töödeldakse, analüüsitakse ja säilitatakse. Andmebaasi algandmete (lammaste poegimis-, kaalumise- ja loomade liikumise andmed) sisestajaks võib vastava programmi olemasolul olla ka jõudlusandmete koguja ise.

Lammaste põhikarja valikul lähtub jõudlusandmete koguja tõu aretamise ja säilitamise eesmärkidest:

- Kihnu maalamba tõu aretuse eesmärgiks on tagada kihnu, kui kohalikele majandus ja looduslikele tingimustele vastava lambatõu populatsiooni ja genofondi säilitamine ja aretamine (paaridevalik).
- Tõutüübiliste kihnu maalammaste aretamine, kasvatamine ja levitamine, kihnu maalammaste jõudlusvõime ja geneetilise väärtuse säilitamine ning parandamine, mis tagaks tõu säilimise Eestis.
- Lambakasvatajate ja aretajate teadlikkuse tõstmine kihnu maalammaste aretusliku tegevuse läbiviimisest sh. põhikarja loomade valikust, pidamisest, söötmisest, tõutüübiliste järaliinide kasutamise juurutamises ning heade emas- ja isasloomade saamine, keda kasutada nii jõudluskontrolli- kui ka tootmiskarjades, põhikarja täienduse või tarbeloomade saamiseks.
- Kihnu maalamba genofondi ja mitmekesisuse säilitamine, populatsiooni suurendamine.
- Karja tervisele tähelepanu pööramine. tingimused toodangu turustamiseks

Lisa 8. Jõudluskontrolli teostamise, põlvnemis- ja jõudluskontrolli andmete kogumise, õigsuse kontrollimise, töötlemise ning säilitamise kord

Aretuslooma põlvnemise- ja jõudlusandmete kogumine, nende õigsuse kontrollimine, töötlemine ja säilitamine teostatakse vastavalt põllumajandusloomade aretuse seaduse § 19.

Kasutatavad mõisted:

Loomapidaja - isik, kellele aretusloom kuulub (loomaomanik) või kes tegeleb aretuslooma pidamisega rendi- või muu selletaolise suhte alusel loomaomanikuga.

Jõudluskontroll - põllumajanduslooma jõudlus- ja põlvnemisandmete regulaarne kogumine, registreerimine, töötlemine, säilitamine ja analüüsimine tema geneetilise väärtuse hindamiseks.

Jõudlusandmete koguja – loomapidaja või tema poolt volitatud isik, kes on läbinud vastava jõudlusandmete kogumise koolituse ja kellele on jõudluskontrolli läbiviija poolt väljastatud jõudlusandmete koguja tunnistus. Jõudlusandmete koguja vastutab jõudlus- ja põlvnemisandmete õigsuse eest.

Jõudluskontrolli läbiviija – aretusorganisatsioon, mis on tunnustatud kui lammaste jõudluskontrolli läbiviija ja Tõuraamatu pidaja. MTÜ Kihnu Maalambakasvatajate Selts.

Jõudluskontrolliga alustamiseks identifitseerib ja registreerib jõudlusandmete koguja oma karja loomad põllumajandusloomade aretuse seaduse §17 ja põllumajandusministri määruse 128 § 4 alusel (Lisa 6) ning esitab jõudluskontrolli läbiviijale avalduse jõudluskontrolli alustamiseks (Lisa A-6) ja karjas olevate lammaste nimekirja (Lisa A-7) koos lammaste põlvnemisandmetega. Jõudluskontrolli läbiviija vastutab lammaste jõudlusandmete nõuetekohase kandmise eest programmi.

Käesolev kord kehtib elektroonilise jõudluskontrolli andmebaasi töösse rakendamiseni. Riikliku tunnustuse saamisel arendatakse välja süsteem, kus jõudluskontrolli läbiviimiseks vajalike tõuaretuslike algarvestusandmete registreerimiseks saab loomapidaja kasutada lammaste jõudlusandmete kogumise programmi.

Jõudluskontrolli andmete koguja esitab aretusprogrammis toodud kordades ja lisades toodud tähtaegadel karja jõudlusandmed jõudluskontrolli läbiviijale kas paber kandjal või elektroonsel teel. Jõudluskontrolli andmeteks on lamba:

- sünnikoht ja aretaja nimi, sünniaeg (*päev, kuu, aasta*)
- sugu, värvus, sünnikaal, mitmikuna sündinud,
- nimi ja reg.nr.
- ema ja isa nimi, reg. nr.
- kasutamine, sh ostu, müügi ja karjast väljaminemise andmed (*kuupäev, põhjus, kastreerimine, omanik jms*)
- utel emaomaduste kirjeldamiseks sündinud tallede arv, poegimisraskus, lisapiima vajadus imetamise ajal, tallede ellujäämis % 6-kuuseni jm ute emaomadusi iseloomustavad andmed.

Tabeli kujundus on vaba, kajastuma peavad aretusprogrammis etteantud jõudluskontrolli kogutavaid andmeid. Andmeid esitatakse aretusprogrammis toodud lisades ja kordades toodud etteantud tähtaegadel.

Jõudluskontrolli läbiviija loob iga jõudluskontrolli karjale individuaalse kausta, seda nii paber kandjal kui ka arvutis. Vastavas kaustas säilitatakse/salvestatakse kõik vastava karja jõudluskontrolli andmed. Paber kandjal esitatud andmed sisestatakse arvutisse jõudluskontrolli läbiviija spetsialisti poolt.

Jõudluskontrolli andmeid (loomade ja loomaomanike andmed, järglaste ja eellaste analüüs jm üldandmed) töödeldakse jõudluskontrolli läbiviija poolt eriprogrammiga *Breeders Assistant*. Vajadusel kasutatakse andmete töötlemiseks ka Excel tabelitöötlusprogrammi. Jõudluskontrolli koondandmeid esitatakse nii jõudluskontrolli karjadele kui ka aruandekohustuslikele ametkondadele tulenevalt Eesti vabariigi seadusandlusest.

Jõudlusandmete kogumine ja analüüsimine on vahendiks kihnu maalambatõu säilitamisele, tõu andmete analüüsimisele ning majanduslikule otstarbekusele. Tuginedes jõudlusandmete analüüsile on võimalik ellu viia aretusprogrammiga määratud eesmärged ja võrrelda erinevate karjade geneetilist baasi, tõsta populatsiooni arvukust ning jõudlusandmeid valitud suunal.

1. Algandmete kogumine jõudlusandmete koguja poolt.

Lammaste jõudluskontrolliga alustamiseks, esitab karja omanik jõudluskontrolli läbiviijale kirjaliku avalduse. Jõudluskontrolli läbiviija esindaja kontrollib olemasoleva karja loomade välimikku ja üldseisundit, algdokumentatsiooni olemasolu ning lammaste söötmiss- ja pidamistingimusi. Karja veterinaarse seisundi kohta esitab karja omanik seltsile tema piirkonda (kus kari asub) teenindava veterinaararsti arsti poolt väljastatud vastavasisuline tõendi.

Jõudlusandmete koguja peab jõudluskontrolli ajavahemikus 01.01 – 31.12 arvestust kõigi jõudluskontrolli all olevate lammaste (*sugujäärade, -uted, talled*) kohta. Uted ja jäärade ning kõik sündinud talled kantakse individuaalnumbri alusel jõudluskontrolli algarvestuse

dokumentidesse. Lammaste paarituse andmed ja poegimine registreeritakse vastavates algdokumentides. Jõudlusandmete koguja vastutab kõigi algandmete õigsuse ja õigeaegse edastamise eest.

Põlvnemisandmete õigsuse kontrolliks viiakse vajaduse korral geneetiline ekspertiis läbi Eesti Maaülikooli veterinaarmeditsiini ja loomakasvatuse instituudi geneetikalaboris või mõnes teises vähemalt samaväärses EU geneetikalaboris. Põlvnemisandmete ebaõigeaks osutumise korral kannab geteetilise ekspertiisi kulud loomaomanik.

2. Aretusmaterjali ost ja müük.

Jõudluskontrollis oleva karja täienduseks lammaste ost peab olema kooskõlastatud jõudluskontrolli läbiviijaga. Ostetud lammaste kohta peab jõudlusandmete koguja esitama põlvnemise andmed jõudluskontrolli läbiviijale. Ostetud jäärad peavad olema veterinaarselt uuritud (peitmunandid, maedi visna staatus, parasiitide olemasolu jms).

3. Jõudluskontrolli algarvestuse dokumendid

Algarvestuse dokumentideks on karjas talleregister (Lisa A-3), paaritusregister (Lisa A-2) ning ute ja jäära register (Lisad A-4 ja A-5). Algarvestuse dokumendid võivad loomaomaniku poolt olla peetud paber kandjal või elektrooniliselt kas omaniku arvutis või lammaste jõudluskontrolli programmis. Elektroonilise algarvestuse korral on vajalik perioodiline väljatrükk andmebaasist vähemalt 4 korda aastas (iga kvartali lõpus).

Paber kandjal olevaid algarvestuse dokumentide vorme on võimalik tellida (*tasuline teenus*) jõudluskontrolli läbiviijalt.

3.1. Talleregister.

Kõik karjas sündinud talled kantakse registrisse. Jõudlusandmete koguja esitab andmed jõudluskontrolli läbiviijale mitte hiljem kui 3 kuu jooksul pärast talle sündimisest (*vähemalt 1 kord kvartalis*) Talled kantakse talleregistrisse tallede sündimise järjekorras (Lisa A-3).

Talle registrisse kantakse järgmised andmed:

- talle sünnikoht ja aretaja nimi;
 - sünniaeg (päev, kuu, aasta), sugu, mitmikuna sündinud, sünnikaal;
 - värvus vastavalt värvijoonise juhendile (Lisa A-10);
 - nimi (algab ema nime esitähega) ja reg.nr;
 - ema ning isa nimi ja reg. nr;
 - soovitatavalt foto;
 - kasutamine - kastreerimine, müük või muul põhjusel karjast väljaminek. Kastradi puhul lisatakse märkus "kastraat" või lühend "K",
 - sünniraskus, A-sündis iseseisvalt, D- vajas abi emast tulenevatel põhjustel, F - vajas abi lootest tulenevatel põhjustel, E - vajas abi muudel põhjustel, vt täpsemalt p. 3.4.
- Ute/jäära register jm olulised märkused talle kohta.

Lisa A-3

Omaniku nimi.....

Maakond.....

Periood:

TALLEREGISTER

Jrk nr.	TALLE							Ema nimi ja reg nr.	Isa nimi ja reg nr.	Märkused <small>(tallal, sündimise aeg, karjast FM, õigused ja põhjus, kasutamise põhjused jms)</small>
	sünniaeg	nimi	PRIA reg nr.	Sugu uti jää	värvus	sünnikaal ja raskus	mitmikuna sünd			

KIHNU MAALAMBA TALLE VÄRVIJONISE KIRJELDAMISE KORD ja alused talle identifitseerimiseks.

Lisa A-10

Arvestades tõsisest mitmekesisust on iga vastündinud talle värvijoonis isikupärane ja ainulaadne. Talle tuleb kirjeldada vastavalt käesolevale juhendile 1-3 elupäeval ja fikseerida tallele omased tunnused talleregistris (Lisa A-3).

- o Looma taga seistes on sinu parem pool ka looma parem pool, sellest lähtutakse kirjeldamisel.
- o Kirjeldus algab üldisest ja lõpeb detailidega kindlas järjekorras: üldine värvitüübi määratlus, kere,pea, jalad, saba, eritunnused. Kirjeldatakse vaid olemasolevaid märke/tunnuseid nende puudumist ei kirjeldata.

Terminid kirjeldamiseks: teist värvi (kontrastvärvi must või valge, halli ja helepruuni ei arvestata) kujundid põhivärvis , mille esinemisel märgitakse esinemispiirkond (N: laudjatriip, täpp kuklas) nimetatakse märkideks:

triip kuni 1cm ühtlase laiussega piki või risti kulgev triip

lauk üle 1cm laiune piki nägu kulgev ühtlase või ebahütlase laiussega

lõigatud lauk sirgjoonelise lõikega lõpev lauk näos

mask lauk mis ulatub üle põskede näos

täpp kuni 2cm läbimõõduga kindlapiiriline täpp

täpid täppe on mitu(märkida arv)

hirveküljed täpid kere küljel/külgedel kobaras

tähn ebahütlase piiriga täpp

linnusulg tähn millest ulatuvad välja kiired, hajutatud piiriga tähn

laik üle 2cm läbimõõduga laik nii ebahütlase kui kindlapiiriga

manisk laik rinnal algusega kaela alt

krae ümber kaela kulgev laik

vest ümber rindkere kulgev laik

juuksed oluliselt pikema karvaga põhivillakust täpp/tähn/linnusulg/ triip/laik

kiiver pealael olev laik, mis ulatub kõrvadeni või haarab sisse ka kõrvad osaliselt/täielikult

vilkur pealae laigus või kiivris on omakorda teist värvi(villaku põhitoonis) täpp/laik

sokk vähemalt 5cm pikkune täielikult või osaliselt jalga ümbritsev laik

õigetpidi sokitäpp soki esiküljel olev omakorda teist värvi (villaku põhitoonis) täpp/laik jalal

tagurpidi sokitäpp soki tagaküljel olev omakorda teist värvi (villaku põhitoonis) täpp/laik jalal

kannus alla 5cm pikkune täielikult või osaliselt jalga ümbritsev laik/ täpp/triip

Näide:

mv, paremal küljel täpp, tagakehal laik, krae,

ninal laik, peas kiiver,

kõik jalad sokkidega, p.e. ja v.t.õigetpidi sokitäpiga,

saba valge, sarved.

1. ÜLDINE VÄRVITÜÜP:

- mv – must valgete märkidega. Põhitooniks on must, millel valged märgid (üksikud laigud ja väiksemad märgid)

- vm – valge mustade märkidega. Põhitooniks on valge, millel mustad märgid (üksikud laigud ja väiksemad märgid)

- dalmaatslane – musta ja valget värvi laigud ebasümmeetriliselt kogu kerel (viitab sarnasusele dalmaatsia koeraga). Kui domineerib põhitoonina valge, siis valgel taustal. Kui domineerib põhitoonina must, siis mustal taustal dalmaatslane.

- vaskkael – enam vähem sirgepiirilisel osa kehast must osa valge. (viitab sarnasusele valai kitsetõule) Ühes pooles võib asuda üks teist värvi laik.

- valge – üleni valge/ kui näol ja jalgadel esineb helepruune või halle laike, siis neid ei kirjeldata ja lammast nimetatakse valgeks.

- must – üleni must

2. KERE

3. PEA

4. JALAD:

- parem esimene p.e.
- vasak esimene v.e.
- parem tagumine p.t.
- vasak tagumine v.t.

Jalgu kirjeldatakse ainult teist värvi märkide olemasolul.

5. SABA

märgitakse eraldi kui esineb põhitoonist teist värvi kas osaliselt või täielikult (pool, ots, üleni). Kui saba on kerega sama tooni ei kirjeldata saba eraldi.

6. ERITUNNUSED:

- tilba/tilpade esinemine ja värv
- sarvede olemasolu (sarved on juba lõikunud läbi naha või on tunda tugevalt naha all nende olemasolu).

Kui eritunnuseid ei ole, siis ei kirjeldata ega märgita, et puuduvad eritunnused.

3.2. Paaritusregister.

Lammaste paaritusandmete register, kuhu kantakse andmed vastavalt emaslooma paaritusandmete registreerimise korrale (näidis vt aretusprogrammi lisa 5, Emaslooma paaritusandmete registreerimise kord):

- jäära reg.nr
- paaritusperioodi algus ja lõpp (kuupäev, kuu ja aasta)
- paaritatud või paaritusgrupi uttede reg. nr-d
- märkused.

Paaritusregister esitatakse jõudluskontrolli läbiviijale nädala (hiljemalt 7 päeva) jooksul pärast jäära karja viimist.

Lisa A-2

Omaniku nimi.....

Maakond.....

PAARITUSREGISTER

periood: JÄÄR

Jrk. nr.	Paaritusgrupi uted (reg. nr-d)	Märkused	Jrk. nr.	Paaritusgrupi uted (reg. nr-d)	Märkused

“ .. ” 20 .. a.
(allkiri)

3.4. Ute/jäära (põhikarja kuuluvate loomade) register.

Ute registrit peetakse kõikide põhikarja kuuluvate uttede kohta, jäära registrit kõigi karjas paarituseks kasutatavate jäärade kohta. Registrites kajastatakse looma aretaja ja omaniku andmeid, põlvnemis- ja jõudlusandmeid, uttedel esimese poegimise aeg ja poegimiskeskus ning looma liikumine jõudluskontrolli karjades. Utt-talled kantakse tallede registrist uttede registrisse ning jäärtalled kantakse jäära registrisse, kui alustatakse nende sugulist kasutamist.

Ute- ja jäära registrisse kantakse kõik karja sisse toodud uted ja jäärad.

Utete poegimisandmete ja jäärade geneetiliste andmete täpsemaks registreerimiseks kogutakse täiendavalt utete poegimiskeskuse andmeid.

- A – kerge poegimine, lammas poegib iseseisvalt, abi ei vaja
- D – lammas vajas poegimisabi, emast tulenevatel põhjustel - ema väike, loode on normaalse suurusega, emaka väljalangemine, päramiste peetus.
- F – lammas vajas poegimisabi, lootest tulenevatel põhjustel, ema on normaalse suurusega, abi osutaja hinnagu kohaselt oli tall liiga suur;
- E – lammas vajas poegimisabi mõnel muul põhjusel, sealhulgas kärsitusabi. Kärsitusabi on abi, mida lambakasvataja osutab utele poegimise juures põhjusel, et poegimine on tema arvates liiga pikalt kestnud või soovist asjaga kiiremini ühele poole saada vms. Abistamise käigus ei tule ilmsiks ühtki ülalloetletud poegimisabi põhjustest.

Omaniku nimi.....

Maakond.....

Periood:.....

UTEREGISTER

Jrk nr.	UTE					Ema nimi ja reg nr.	Isa nimi ja reg nr.	Märkused <i>liikumine (suupäev, põhjus, koht)</i>
	sünniaeg	nimi	PRIA reg nr.	väärvus	I pg aeg			

Omaniku nimi.....

Maakond.....

Periood:.....

JÄÄRAREGISTER

Jrk nr.	JÄÄRA					Ema nimi ja reg nr.	Isa nimi ja reg nr.	Märkused <i>liikumine (suupäev, põhjus, koht)</i>
	sünniaeg	nimi	PRIA reg nr.	väärvus	suguline kasutamine			

Karjast VM põhjused:

- o müük Eestis, liikumine ehitiste vahel
- o kadumine
- o hukkumine
- o tapmine lihaks
- o hädatapmine
- o tapmine taudi tõkestamiseks

K - tapmine kohapeal, T-tapmine tapamajas

4. Jõudlusandmete edastamine jõudluskontrolli läbiviijale.

Jõudlusandmete koguja edastab andmed jõudluskontrolli läbiviijale kas kirjalikult, posti teel või elektrooniliselt või sisestab poegimise ja loomade liikumise andmed ise jõudluskontrolli programmi.

Paaritusregistri väljavõte esitatakse jõudluskontrolli läbiviijale paaritusperioodi alguses, hiljemalt 7 päeva jooksul peale paaritusgruppide moodustamist.

Väljavõte talleregistrist esitatakse jõudluskontrolli läbiviijale iga kvartali lõpus. Talleregistri täitmise lõpetamisel, esitatakse kokkuvõtte poegimistulemustest.

Aretaja karja aasta kokkuvõtte esitatakse jõudluskontrolli läbiviijale loomapidaja poolt 31 detsembri seisuga vabas vormis (e-mail, PRIA registri vorm jms), hiljemalt järgneva aasta 15. jaanuariks.

Vajalikud andmed:

1. loomapidaja kontaktandmed (aadress, telefon, e-mail jm.);
2. kõigi karjas olevate loomade andmed (nimi, sünniaeg, sugu, vanemad, endine omanik ja karja tuleku kuupäev);
3. eelmise aasta jooksul karjast välja läinud loomade andmed (nimi, sünniaeg, sugu, vanemad, karjast väljamineku kuupäev ja põhjus).

Lammaste jõudluskontroll karjas lõpetatakse kui:

- o jõudluskontrolli andmete koguja ei edasta andmeid jõudluskontrolli läbiviijale, hiljemalt 15. aprill, seda vääramatute jõudude puudumisel;
- o jõudluskontrolli andmete koguja on esitanud jõudluskontrolli läbiviijale vastavasisulise avalduse;
- o jõudluskontrolli andmete koguja keeldub andmete kogumisest ja edastamisest või esitab tahtlikult valeandmeid.

5. Jõudluskontrolli andmete töötlemine ja säilitamine

Jõudlusandmeid kogutakse, töödeldakse, analüüsitakse ning saadud andmeid väljastatakse ja kasutatakse loomaomaniku ja jõudluskontrolli läbiviija vahelise lepingu kohaselt. Jõudlusandmete avalikustamisel lähtutakse isikuandmete kaitse seadusest.

Jõudluskontrolli läbiviija saab algandmed jõudlusandmete kogujalt ja omab jõudlusaluses karjas olevate loomade seisu osas ülevaadet Põllumajanduse Registrate Informatsiooni Ameti (PRIA) andmebaasis. Algandmete õigsuse ja edastamise eest vastutab jõudlusandmete koguja, kes edastab karjas toimunud sündmused aretusühingule nende vahel kokkulepitud ajal ja sagedusega.

Jõudlusandmete kogumise, töötlemise, säilitamise ja hindamise statistiliste meetodite väljatöötamise ja saadud tulemuste avaldamise eest vastutab jõudluskontrolli läbiviija.

Jõudluskontrolli läbiviija, Kihnu Maalambakasvatavate Selts sisestab jõudlusandmete kogujalt saadud andmed (või sisestab jõudlusandmete koguja ise andmed) lammaste elektroonilisse jõudluskontrolli ja Tõuraamatu pidamise andmebaasi. Jõudlus- ja põlvnemisandmeid aluseks võttes, kantakse lambad Tõuraamatusse.

Andmete lahknevuse korral informeerib jõudluskontrolli läbiviija jõudlusandmete kogujat.

Jõudluskontrolli läbiviija säilitab saadud algdokumente mitte vähem kui 7 aastat.

Lisa 9 Lammaste geneetilise hindamise metoodika.

Kasutatavad mõisted:

Geneetiline hindamine - tegevus, mille eesmärgiks on leida üles tõule kõige paremate/soovitavamate geenikombinatsioonidega vanemloomad. Lammaste geneetilisel hindamisel lähtutakse nii isas-, kui emasloomast.

Kuna kihnu maatõugu lammaste populatsiooni iseloomustab suur tõusisene mitmekesisus, pole geneetilise hindamise rakendamine tõule antud programmi järgselt koheselt vajalik. Peale ametliku tunnustusotsuse saamist alustab KMKS koostööd Jõudluskontrolli Keskusega geneetilise hindamise metoodika väljatöötamiseks ning edasise tegevuse käigus planeeritakse lammaste geneetilise hindamise läbiviimist koostöös Jõudluskontrolli Keskusega kõikidele KML põhikarja uttedele ja jääradele.

Kihnu maalammaste aretusväärtuste (PAV, VAV, SAV) geneetiline hindamine aluseks on "Põllumajandusloomade aretuse seaduse" ja kihnu maalamba aretusprogramm.

Hindamise üldsätted:

Hinnatakse järgmisi aretusväärtusi:

- Põlvnemisindeks PAV - põlvnemisandmete analüüs loomale kogu tema teadaoleva põlvnemise ulatuses.
- Välimikuindeks VAV (andmed saab vastavalt välimiku hindamistulemustele)
- Viljakuse (sigivuse) aretustunnusele SAV (aluseks on elusalt sündinud tallede arv)

Geneetiline hindamine viiakse läbi kaks (2) korda aastas: 01. veebruar ja 01. juuli kõikidele karjas olevatele lammastele. Hindamisandmetena kasutatakse hindamispäeva seisuga KML tõuraamatusse salvestatud lammaste jõudluskontrolli ja põlvnemise andmeid.

Lähteandmed

- Põlvnemisinformatsioonina kasutatakse kogu teadaolevat põlvnemist.
- Välimiku hindamisel kasutatakse KMKS poolt lammaste välimiku hindamisel saadud andmeid (Lisa A-9).
- Viljakuse informatsioonina kasutatakse vähemalt ühe aasta vanuselt esmakordselt poeginud uttede poegimisandmeid.

Aretusväärtuste hindamiseks on vajalik, et täidetud oleksid järgmised tingimused:

- isa ja ema andmed on teada;
- poegimisel on teada tallede arv;
- kari aasta jaotuses, karjas on olemas vähemalt kahe erineva jäära järglased.

Geneetilised parameetrid ja hindamispehõhimõtted töötatakse välja KMKS koostöös JKK spetsialistidega, saavutamaks kihnu maalambale optimaalseim geneetilise hindamise metoodika

Hindamistulemuste avaldamine. Informatsiooni lammaste aretusväärtuse kohta edastatakse loomaomanikule peale geneetilise hindamise läbiviimist. Avalikuks kasutamiseks avaldatakse seltsi kodulehel ainult nende jäärade aretusväärtused, kellel on järglased vähemalt kahes karjas ja kelle aretusväärtuse usaldusväärsus on vähemalt 50%.

Geneetiliseks hindamiseks vajalikud ekspertiisid viiakse läbi Eesti Maaülikooli veterinaarmeditsiini ja loomakasvatuse instituudi geneetikalaboris või mõne välisriigi vähemalt samaväärses geneetikalaboris.

Lisa 10 Andmed laboratooriumi kohta, kus tehakse jõudluse määramiseks vajalikke analüüse.

*nimetus, aadress, lepingulised suhted;
ülevaade laboratooriumist (labori staatus)
milliseid analüüse teostatakse, analüüsimeetodikat;
määravad kvaliteedinäitajad*

Kihnu maalamba aretusprogrammi käigus kogutud proovidest määratakse PrP genotüüp ja kõik muud vajalikud geneetilised analüüsid EMÜ veterinaarmeditsiini ja loomakasvatuse instituudi geneetikalaboris, mille aadress on:

Kreutzwaldi 46 Tartu 51006
tel 731 3470, tel/fax 742 2344,
e-mail: genlab@eau.ee

Põlvnemisandmete õigsuse kontrolliks vm eksperimenti läbiviimiseks viiakse vajaduse korral geneetilised uuringud läbi mõne välisriigi vähemalt samaväärses geneetikalaboris (nt. Põljamaade Põllumajandusloomade Geenipank).

Lisa 11 Aretuslooma jõudlusandmete ja nende hindamistulemuste avaldamise kord

*seadusandlik alus;
hindamistulemuste avalikustamine vastavalt lepingulisele kokkuleppele
teostamise aeg, vormid
andmete avalikustamise kord ja vastutus*

Aretuslooma jõudlusandmeid ja hindamistulemusi avaldatakse kooskõlas „Avaliku teabe seaduse“, „Isikuandmete kaitse seaduse“ ja „Põllumajandusloomade aretuse seaduse“, (PLAS) § 21-ga.

Jõudlusandmete töötlemisel saadud andmeid väljastatakse ja kasutatakse loomaomaniku ja jõudluskontrolli läbiviija vahelise kokkuleppe kohaselt. Jõudluskontrolli läbiviija avalikustab jõudluskontrolli andmete töötlemise käigus saadud andmed 15 tööpäeva jooksul alates tulemuste saamisest. Selleks saadab jõudluskontrolli läbiviija jõudluskontrolli kogujale karja lammaste kohta aruande kas postiga või elektronpostiga.

Aruanne aretusosalase tegevuseosas aretusprogrammi täitmise kohta esitatakse igal aastal järelevalveasutusele (Veterinaar-Toiduamet) 30. juuniks (alus PLAS § 31 lõige 8).

Pädevatel riiklikel ametiasutustel võimaldatakse juurdepääs jõudluskontrolli läbiviija poolt peetavasse andmebaasi.

Lisa 12 Jõudlusandmete kogumise koolitusprogrammid ning jõudlusandmete koguja tunnistuse saamise nõuded ja tunnistuse väljastamise kord

*seadusandlik alus;
koolitusprogrammi sisu, läbiviija, kestus, tähtajad;
tulemuste hindamine;
jõudluskontrolli koguja tunnistus (näidis, andmed, kehtivus)
andmete säilitamise kontroll ja vastutus*

Tuginedes Põllumajandusloomade aretusseaduse (PLAS) §20-le, väljastab jõudluskontrolli läbiviija koolitusprogrammi läbinud jõudlusandmete kogujale vastava tunnistuse.

Jõudluskontrolliga alustamisel tunnistuse saamiseks peab jõudlusandmete koguja osalema ja läbima koolitusprogrammi, mis sisaldab järgmisi alaosi:

- Lambakasvatust käsitlev seadusandlus - EV aretusseadus ning EL aretusosalased direktiivid ja otsused.
- Eestis aretatavad lambatõud ja nende kasutamine.

- Kihnu maalamba tõuraamatu- ja aretusprogramm ja valiku printsiibid.
- Lammaste haigused, haiguste tõrje ja uuringute läbiviimine.
- Jõudluskontrolli läbiviimine - jõudlusandmete kogumine ja edastamine.
- Lammaste hindamine ning hindamistulemuste vajalikkus ja kasutamine praktilises aretuses.
- Lammaste aretuse, söötmise, pidamise jm tervishoiualaste tegevuste läbiviimine.
- Lambakasvatussaaduste kasutamine, turundamine.

Jõudlusandmete koguja tunnistust saab taotleda loomaomanik või loomaomaniku poolt volitatud isik (PLAS §20 lg.1). Jõudlusandmete koguja tunnistuse saamiseks peab jõudlusandmete koguja oskama iseseisvalt täita jõudlusandmete kogumise ja edastamise algdokumente, omama ülevaadet kihnu maalamba aretusprogrammist, jõudluskontrolli läbiviimisest, lammaste söötmisest-pidamisest ning tervishoiust, oskama kasutada tõulammaste aretusväärtuste hindamistulemusi praktilises aretuses.

Jõudluskontrolli läbiviija korraldab jõudlusandmete kogumise koolitusi täiskasvanute koolituse seaduse kohaselt ning väljastab jõudluskontrolli läbiviijale jõudlusandmete koguja tunnistuse. Tunnistuse kehtivusajaks on 5 (viis) aastat. Jõudluskontrolli läbiviijal on õigus pikendada tunnistuse kehtivust võttes aluseks jõudlusandmete koguja poolt läbitud koolituste vastavuse koolitusprogrammile. Koolitustel mitteosalemisel ja tunnistuse kehtivusaja lõppedes läbib jõudlusandmete koguja uue koolitusprogrammi.

Tunnistusel on ära näidatud tunnistuse number, jõudlusandmete koguja nimi aadress, kontaktandmed, tunnistuse väljaandja andmed (nimi, aadress, logo, pitsat), tunnistuse väljaandnud asutuse poolt volitatud isiku nimi, ametikoht ja allkiri, tunnistuse väljaandmise aeg (päev, kuu, aasta), kehtivuse aeg ja läbitud koolitused (näidis Lisa A-11).

Jõudlusandmete koguja tunnistus tunnistatakse kehtetuks jõudluskontrolli läbiviija poolt juhul kui jõudlusandmete koguja ei ole edastanud jooksva jõudluskontrolli perioodi jooksul andmeid või kui ta on eiranud kihnu maalamba aretusprogrammi.

Lisa A-11

KIHNU MAALAMBAKASVATAJATE SELTS

JÕUDLUSANDMETE KOGUJA TUNNISTUS

Nr.

EES- JA PEREKONNANIMI

Valjaandmise kuupäev

Valjaandja
nimi ja allkiri

maakond:

vald, küla:

talu/firma:

telefon:

e-mail:

märklused:

.....

.....

.....

Tunnistuse pikendamine:

Kuupäev	kehtiv kuni	KMKKS esindaja nimi ja allkiri

Läbitud koolitused:

Kuupäev	teema / tunde / koolitaja allkiri